

) (glopolis

NA POKRAJI KOLAPSU?

FINANČNÍ KRIZE: PŘÍČINY, DŮSLEDKY A MOŽNOSTI JEDNÁNÍ

OBSAH

A. PŘEDMLUVA	5
B. KOMPETENČNÍ RASTR	7
C. INFORMACE PRO VYUČUJÍCÍ	9
1. Finanční a hospodářská krize	9
2. Sociální dopady finanční krize	10
3. Možnosti jednání	11
D. CVIČENÍ PRO STUDENTY	13
1. Modul A (45 minut) „Finanční krize – co je to?“	13
2. Modul B (90 minut) „Banky a krize“	19
3. Modul C (45 minut) „Krize a co teď?“	30
E. DOPORUČENÁ LITERATURA	33
1. Internetové odkazy	33
2. Knihy	34
F. PŘEDLOHY	35
* Předloha A4 – Příběhy z každodenního života	36
* Předloha B3 – Hlavní funkce a problémy finančního sektoru	40
* Předloha B4 – Události a příklady k aktuální krizi	41
* Předloha B5 – Pět znaků finanční krize	43
* Předloha C3 – Texty k alternativám	44

A PŘEDMLUVA

Vážený učitelé,

Krise let 2008-2009 zasáhla ekonomiku všech světadílů a znamenala nejtěžší ekonomický kolaps od světové hospodářské krize roku 1929. Miliardy lidí denně pocitovaly její dopady. I u nás se krize nejenom stala nejčastěji mediálně diskutovaným tématem, v milionech případů vnesla do každodenního života občanů zkrácení pracovní doby.

Stabilitu hospodářského a finančního systému se pomocí rozsáhlých regulatorních zásahů jednotlivých zemí sice podařilo celosvětově obnovit, příčiny krize však vyřešeny nejsou. Jen pro připomenutí, např. v Německu se spolková kancléřka Merkelová osobně zaručila za spořicí vklady obyvatelstva, vznikly miliardové balíčky konjunkturálních opatření, do finančního sektoru se načerpala obrovská množství peněz a co hlavně, došlo k zestátnění Hypo Real Estate a částí Commerzbank.

Od roku 2010 se finanční a hospodářský systém na celém světě znovu stabilizoval a konjunktura začala mít silící tendenci. Přesto celá řada symptomů naznačuje, že nás finanční a ekonomická krize ještě i v budoucnu zaměstná. Stačí pomyslet na krizi z předlužení v některých zemích, např. v Japonsku, Itálii, Islandu a Řecku, anebo na spory o kurz měny mezi USA a Čínou. Také míra nezaměstnanosti v USA dále stoupá a její trend může ovlivnit konjunkturu v Evropské unii.

Zabývat se ve výuce finanční krizí je opravdová výzva. Téma je velmi komplexní a najít k němu klíč není snadné. Důsledky krize však mohou být natolik zhoubné, že se této otázce musí ve výkladu věnovat čas. Vzpomeňme jen na historické události v důsledku světové hospodářské krize 1929. V návaznosti na tehdejší krizi se po celém světě dostaly k moci fašistické režimy a druhá světová válka stála životy 50 milionů lidí.

V předkládaných materiálech se nejedná o krize všeobecně, ale o krize finanční a zejména o tu dnešní. Téma samo je natolik obsáhlé, že se zde nebudeme zabývat ani hospodářskými krizemi v obecné rovině, ani krizemi finančními do hloubky. Podklady by vám měly být pomůckou k výuce tématu finanční krize. Cvičení můžete využívat jednotlivě, nebo v souvislostech. K tomu by vám měly materiály poskytnout dostatek možností.

B KOMPETENČNÍ RASTR

Cílová skupina – třídy 11-13

Téma finanční krize je svou komplexností vhodné, aby se stalo jádrem výuky na vyšším stupni gymnázia v předmětu občanská nauka. Námětově výukový materiál k finanční krizi zasáhne do několika témat: politický systém Spolkové republiky Německo, právo, společnost a mezinárodní politika, hospodářství. Také v ohledu k osvojovaným kompetencím nabízí výukový materiál celou řadu styčných bodů k věcné a analytické kompetenci, úsudku, metodické kompetenci a kompetenci jednatí.

	Základní kompetence	Specifické kompetence	Č.
Poznávat a jednat	<ul style="list-style-type: none"> ↳ Věcná a analytická kompetence (odhalovat vybrané aspekty v informacích; reprodukovat informace týkající se předmětu výuky) ↳ Metodická kompetence (používat různé techniky prezentace a vizualizace) ↳ Jednací kompetence (provádět rešerše a prezentovat) 	Studenti si osvojí pojmy k tématu finanční krize, využívané v médiích. („Co vás napadá“ a dotazník).	A2/3
Rozpoznat, vyhodnotit a jednat	<ul style="list-style-type: none"> ↳ Věcná a analytická kompetence (odhalovat politické souvislosti ve společensky a hospodářsky problematických situacích; při rozebírání aktuálních politických otázek odkrývat návaznosti na dlouhodobější problémy) ↳ Kompetence úsudku (pozorovat a vyhodnocovat situace z hlediska různých účastníků a z různých perspektiv) ↳ Metodická kompetence (používat různé techniky prezentace a vizualizace) ↳ Jednací kompetence (navrhnout vizualizaci, provést rešerše, prezentovat) 	Studenti znají různé skutečné a potenciální důsledky finanční krize a vnímají jejich vazby na svůj vlastní každodenní život. (Příběhy z každodenního života).	A4
Rozpoznat a vyhodnotit	<ul style="list-style-type: none"> ↳ Věcná a analytická kompetence (odhalovat politické souvislosti ve společensky a hospodářsky problematických situacích) ↳ Kompetence úsudku (rozkrývat souvislosti mezi společenskými a hospodářskými situacemi a politickými rozhodnutími v jejich komplexnosti a provázanosti; dokázat odhadnout jejich váhu) 	Studenti znají základní funkci finančního sektoru, hlavní rysy globální finanční krize 2007-2009 a vědí, co jsou to krize. Je jim známo, že výskyt krizí je ve stávajícím finančním systému častý a že mají typický průběh.	B
Rozpoznat, vyhodnotit a jednat	<ul style="list-style-type: none"> ↳ Věcná a analytická kompetence (odhalovat politické souvislosti ve společensky a hospodářsky problematických situacích; při rozebírání aktuálních politických otázek odkrývat návaznosti na dlouhodobější problémy) ↳ Kompetence úsudku (zvažovat možnosti jednání podle potenciálních důsledků a vedlejších následků; činit rozhodnutí a přijatá rozhodnutí pak podrobně přezkoumat z hlediska uspokojených, případně neuspokojených zájmů, a podle toho je vyhodnotit) ↳ Metodická kompetence (používat různé techniky prezentace a vizualizace) ↳ Jednací kompetence (navrhnout/vytvořit vizualizaci, provést rešerše, prezentovat) 	Studenti znají konkrétní alternativní návrhy, podmínky a možnosti jejich realizace.	C

C INFORMACE PRO VYUČUJÍCÍ

1. Finanční a hospodářská krize

Nejnovější finanční krize z let 2008-2009 přivedla světový hospodářský a finanční systém na pokraj kolapsu a její následky budou ještě dlouhou dobu citelné. Zatímco předchozí krize zasahovaly pouze konkrétní regiony (např. asijská krize 1997-1998), státy (např. argentinská krize 1998-2002) nebo hospodářské oblasti (např. krize segmentu Nový trh na Deutsche Börse AG v roce 2000), postihla poslední krize světové hospodářství v jeho celku. Reálná ekonomika nezažila srovnatelný kolaps od velké hospodářské krize 1929.

Krátký pohled na čísla a data pomůže uvědomit si rozsah poslední krize. Podle odhadů Mezinárodního měnového fondu (MMF) způsobila krize na finančních trzích v celosvětovém úhrnu ztráty ve výši přibližně 3,4 bilionu eur. Průmyslová výroba a světový obchod zaznamenaly nebezpečný propad a v jeho důsledku poklesl např. hrubý domácí produkt (HDP, celková vytvořená peněžní hodnota statků a služeb) v SRN za rok 2009 o celých pět procent. V dějinách Spolkové republiky se jedná o ojedinělý propad.

Příčiny krize jsou různorodé a komplexní. Je známo, že finanční krizi vyvolala krize na trhu nemovití v USA. Ceny realit ve Spojených státech dlouhodobě silně narůstaly. V důsledku nadhodnocených nemovitostí udílely banky bez ohledu na platební schopnost žadatelů špatně jistěné, rizikové úvěry (tzv. subprime loans). Hypotéky se ve formě zaknihovaných cenných papírů slučovaly do balíků a ty se prodávaly na celém světě a přesouvaly do účelově zřízených společností. Banky si tím uvolnily možnost poskytovat ještě více úvěrů, až nakonec pokračující cenový nárůst způsobil úplné odtržení cen od reálných hospodářských poměrů. Takový systém se někdy zákonitě musel zhroutit jako domeček z karet. K tomu také došlo v okamžiku, kdy ceny nemovitostí stagnovaly a držitelé hypoték přestali splácet své závazky.

K pochopení souvislostí se musíme ohlédnout ještě hlouběji do minulosti. Stejně jako po poslední světové hospodářské krizi, tak i po druhé světové válce byl nejprve nastaven silně regulovaný systém tržního hospodářství. Došlo proto k zavedení systému pevných měnových kurzů a americký dolar byl zajištěn zlatem (brettonwoodský měnový systém). Pravidlem se stala kontrola kapitálových toků. Banky podléhaly přísné regulaci a role fondů byla zásadně oslabena.

Od počátku sedmdesátých let 20. století zažíval brettonwoodský systém postupnou liberalizaci. Nový trend byl v souladu s neoklasickou vědeckou ekonomickou teorií a příslušným společenskopolitickým ideálem, neoliberalismem. Zastánci neoklasické ekonomie vycházejí z teorie, že trhy mají samoregulační schopnost. Ve smyslu této logiky došlo ke spuštění procesů deregulace a privatizace státního majetku. Směnné kurzy určoval do značné míry trh. V průběhu sedmdesátých let se prosadily finanční deriváty. Došlo k liberalizaci kapitálových transakcí. Na trhu vznikali noví aktéři (např. hedgingové fondy, investiční banky) a nové finanční produkty (zaknihované cenné papíry, strukturované produkty), jejichž prostřednictvím dostal finanční sektor novou podobu. Také další fondy, jako např. penzijní anebo realitní fondy trvale získávaly

na významu. Příjmy z majetku nezaložené na bezprostředním plnění (např. úroky) stoupaly stejně jako mzdy ve finančním sektoru, příjmy z práce naproti tomu klesaly (např. platy a důchody). V důsledku rostoucí nerovnosti se domácnosti, aby mohly spotřebovat, musely stále víc zadlužovat.

Chybějící regulace, šířící se privatizační procesy a rostoucí nerovnost ke stabilitě světového hospodářského a finančního systému nepřispěly. Naopak, počet krizových situací výrazně stoupal, až se celý systém ocitl v současné krizi a na samém pokraji kolapsu. Zabránit mu dokázaly jen miliardové regulační zásahy státu. Jednou z příčin náchylnosti finančního sektoru ke krizím je trvale oslabující vazba mezi reálným a finančním sektorem.

Aby zabránily kolapsu finančního sektoru, musely vlády jednotlivých zemí jednat. Kolaps mohl mít nepředstavitelné následky. Stačí vzpomenout na argentinskou krizi (1998-2002). Po dobu jejího trvání banky i na několik dní zavíraly své provozovny, výroba zkolabovala a situace přerostla v sociální nepořádek a politické nepokoje. To byl důvod, proč při poslední krizi získaly všechny významné oblasti hospodářského cyklu na celém světě miliardové finanční injekce. Většinou se tak stalo formou balíčků konjunkturálních opatření. Banky byly zachráněny a zčásti zestátněny. Centrální banky zajistily nadbytek likvidity a snížily procentní úrokovou míru na nulu, nebo téměř až na nulu.

Neoliberální ideologie se ukázala jako neplatná. Trh se sám regulovat nedokázal. Země musely stabilizovat svoji reálnou ekonomiku a tím i finanční hospodářství. Banky, jež jakoukoli regulaci doposud odmítaly, se teď podařilo zachránit pouze a jenom pomocí regulačních zásahů. Majetky, jejichž vznik umožnila právě jen deregulace a ustoupení státu do pozadí, se nyní podařilo zachovat jen díky zásahu státu. Stabilizaci systému nezaplátili ti majetní, ale naprosto všichni občané. Ztráty byly přeneseny na celou společnost, bohatství vlastníků kapitálu zůstalo z velké části zachováno a do financování záchranných balíčků se nezapojilo. Už v roce 2009 znovu vzrostl počet milionářů a banky vyplácely rekordní prémie. Není divu, že manažeři mnohdy obdrželi milionové prémie, ačkoli banka, pro niž pracovali, zaznamenala vysoké ztráty a její záchrana se zdařila jen díky penězům daňových poplatníků.

2. Sociální dopady finanční krize

Také otázka sociálních dopadů finanční krize představuje komplexní téma. V následující části se zaměříme pouze na některé jejich aspekty. Finanční krize měla za dobu svého trvání řadu negativních dopadů na reálnou ekonomiku. Došlo k přetržení konjunktury a téměř všechny země zaznamenaly hospodářský propad. Výroba zůstala bez odbytu, světový obchod se zhroutil. Pro trh práce to znamenalo, že část zaměstnanců byla náhle nepotřebná, a s tím souvisela řada ekonomických a sociálních důsledků. Nezaměstnanost dosáhla nového globálního maxima, a přestože jí Německo nebylo tak silně zasaženo, častým řešením se stala zkrácená pracovní doba. V důsledku nezaměstnanosti a podzaměstnanosti (nedobrovolné práce na zkrácený úvazek) dosahovali postižení občané nižších příjmů a o to se snížila jejich spotřeba; pokles spotřeby znamenal snížení výroby a v jeho důsledku zase nižší příjmy z daní. Aby se podobným řetězovým reakcím zabránilo, vznikly konjunkturální balíčky, na které se státy musely znovu zadlužit.

Příjmy státu z daní v krizových časech klesají, stát je ale současně nucen přijímat záchranná opatření, na něž si musí půjčovat peníze. Tento stav vedl k dodatečnému vysokému zadlužení zemí. Míra jejich zadlužení dosáhla v některých případech takové výše, že se ocitly na pokraji státního bankrotu, nebo se mu nebezpečně přiblížily (Island, Itálie, Španělsko, Irsko, Maďarsko apod.). Zadlužení některých zemí přesáhlo výši jejich ročního hrubého domácího produktu. Za takové situace nastává stejně jako u soukromých dlužníků otázka, jak dlouho bude stát schopen hradit úroky. O to těžší je také pro předlužený stát opatřit si peníze na kapitálových trzích (a pokud, pak s velmi vysokou úrokovou mírou), čímž jeho předlužení znovu roste. Řešením odbourávání dluhů mohou být sociální škrty anebo zvyšování příjmů z daní. Vše je věcí politické prosaditelnosti. Předlužení státu může jinak dosáhnout takové výše, že stát nebude schopen vlastními silami dál svoje dluhy splácet. Předlužením je dnes zasaženo také několik rozvojových zemí. Třicet šest nejvíce předlužených se v současnosti zapojilo do programu oddlužení.

Finanční krize má závažné dopady právě i na ty nejchudší, žijící převážně v nově vznikajících ekonomikách a v rozvojových zemích. Podle odhadů Světové banky lze v období 2009 až 2015 v důsledku finanční krize očekávat 200 až 400 tisíc úmrtí ročně. V úhrnu 1,4 až 2,8 milionu lidských životů. Souvislost je zjevná, když si uvědomíme, že rozvojové země se sice nepodílely na sázkách globálního kasina, zato však pocítily propad poptávky ze strany průmyslově vyspělých zemí a také platby zasílané na účet příbuznými (kteří v průmyslových zemích pracovali) drasticky klesly. Hospodářský propad tím nastal i v těchto zemích a i ony byly nuceny přistoupit ke škrtům ve výdajích. Také spekulace s potravinami trvají dál. Původně očekávané drastické následky však rozvojové země nakonec nemusely zažít právě proto, že samy spekulace neprováděly.

To je důvod, proč je třeba připomenout světovou hospodářskou krizi z roku 1929: masy lidí se tehdy ocitly v podmínkách chudoby a ta se stala živnou půdou k nastolení člověku nepřátelského systému - fašismu. Výsledkem byla druhá světová válka, miliony obětí na životech a miliony raněných.

3. Možnosti jednání

Otázka, která se po tom všem nabízí, zní: Co tedy dělat? A znovu stojíme před komplexním problémem, na který není snadné odpovědět. Diskutovat se bude o nejrůznějších požadavcích. V jednom se ale všichni shodují: finanční sektor potřebuje silnější regulaci, a to i přes značné rozdíly v rovině detailu. Držitel Nobelovy ceny za ekonomii Joseph Stiglitz například soudí, že z finanční krize je třeba vyvodit následující ponaučení:

- a) Trhy nemají samoregulační schopnost. Musí být proto přiměřeně regulovány.
- b) Pobídkový systém bank je perverzní a vede k závažným vývojovým deformacím.
- c) Keynesiánská politika, která v okamžiku ochabující konjunktury nasazuje státní pobídky, je funkční.
- d) Peněžní politika (centrálních bank) nesmí být zaměřena pouze na odvrácení případných inflačních rizik, ale musí kontrolovat a regulovat finanční trhy.

- e) Mnohé z nových finančních produktů jsou vysoce rizikové a nepřinášejí zcela žádný společenský anebo národohospodářský prospěch. Proto je nutné je regulovat.

Regulaci finančních trhů si bezprostředně po krizi přály i vlády skupiny G20. Žádný účastník a žádný produkt finančního sektoru neměl zůstat bez státního dozoru. Leccos bylo v tomto směru podniknuto, ale ke skutečně zásadním reformám prozatím nedošlo. Vzhledem k obnovenému hospodářskému růstu je namístě obava, že vlády stejně jako v době po asijské krizi ani tentokrát nečiní žádná dostačující opatření. To by mohlo do několika let vést k další finanční krizi obdobného rozsahu. Proto je třeba důsledně přemýšlet a diskutovat o tom, jak by mohl nový, stabilnější hospodářský řád vypadat. Také proto, že na fungujícím hospodářském systému závisí bezprostředně život nás všech a kvalita našeho života.

D. CVIČENÍ PRO STUDENTY

1. MODUL A (45 MINUT) „FINANČNÍ KRIZE – CO JE TO?“

Úvod k tématu finanční krize

A1 Přivítání (2)

- **Žádný materiál, žádné předlohy**
- **Cíl:** Studenti vědí, že začíná výuková jednotka, a znají její téma.

1. Upozornění: Studenty je dobré k tématu motivovat už v předchozích vyučovacích jednotkách, takže vědí, co je očekává.

2. Upozornění: Pro práci s následujícími metodami je vhodné uspořádat židle do půlkruhu (bez stolů).

A2 Co vás napadá (5)

- **Materiál:** Špendlíková nástěnka, fix na psaní.
- **Žádné předlohy.**
- **Cíl:** Studenti definují návaznosti k tématu.

Průběh: Nejprve pojmenovat téma (finanční krize), následně formulovat otázku a úlohu. Úloha zní: „Jmenujte všechno, co vás k tématu finanční krize napadne!“. Úkol je třeba vizualizovat a studenti jsou požádáni, aby vyjmenovávali pojmy, slova a asociace. Všechny jmenované výrazy se pro ostatní vizualizují. Po vyjmenování všech pojmů (nebo když je nástěnka pěkně zaplněna), je možno jednotlivé pojmy ještě jednou souhrnně uvést.

Upozornění: O pojmech se v tuto chvíli nediskutuje, pouze se vyjasní dotazy při nepochopení pojmu.

A3 Dotazník (15)

Materiál: Vyjasnění pojmů (tabulka viz níže)

Předlohy: Předloha A4 „Kartičky s pojmy“ v PŘÍLOZE.

Cíl: Studenti aktivují své znalosti o typických pojmech z oblasti finanční krize a finančních systémů. Jednotlivé pojmy se vysvětlí.

Průběh:

1. Představení scénáře (2 minuty): V krátkosti se představí scénář: „Studenti jsou na mezinárodním kongresu a v právě doznělé přednášce o finanční krizi zaslechli výraz, kterému nerozumí. Obrátí se proto na ostatní účastníky kongresu a snaží se zjistit, jaký je jeho význam.“

2. Rozdání kartiček s pojmy, záchytné body (5 minut): Podle počtu studentů se rozdají kartičky s pojmy. Následně jsou studenti požádáni, aby pomocí dotazů směřovaných na ostatní spolužáky získali ke svému pojmu maximum informací a výsledky heslovitě zaznamenali na svoji kartu.

3. Vysvětlení pojmů (8 minut): Nyní studenti popořadě přednesou svůj pojem a jeho význam. Prozatím postačí i zjednodušené vysvětlení. Z odborného hlediska však musí být správné, a tak může nastat potřeba vznést dojasňující otázky anebo provést věcné doplnění.

1. Upozornění: Detailnější diskuse k tématu nejsou v tuto chvíli vhodné. Jednak všichni, kdo se tématem chtějí zabývat hlouběji, mají možnost použít odkazy a linky, jednak na studenty čekají další cvičení, při nichž se některým pojmům a jejich souvislostem budou věnovat podrobněji.

2. Upozornění: Vyučující může obecně poukázat, že ke všem pojmům lze význam dojasnit, i když některé jsou snadnější než jiné.

3. Upozornění: Cvičení může u řady studentů trvat podstatně déle než 15 minut. K dodržení času v případě větších skupin existuje možnost rozdělit třídu do skupin po dvou a každé skupině přidělit pouze jednu kartičku s pojmem.

Tabulka pojmů a významů:

Pojem	Význam
Akcie	Akcie je cenný papír potvrzující podíl na určité společnosti a právo účastnit se na jejím řízení. Akcionář se podílí na zisku společnosti formou dividendy.
Dluhopis	Dluhopis je cenný papír zaručující určité výnosy, avšak bez práva podílet se na řízení. Existují korporátní (podnikové), státní dluhopisy a další typy.
Banka	Banka je úvěrová instituce, poskytující za úplatu služby v oblasti platebního styku, úvěrů a pohybu kapitálů. Podle svého typu se banka může zabývat poskytováním úvěrů, přijímáním vkladů, obchodováním a úschovou cenných papírů. Univerzální banky jsou oprávněny poskytovat kompletní škálu služeb.
Prémie	Prémie jsou příplatky ke mzdě, závislé na výkonech pracovníka anebo podnikové bilanci. Ve finančním sektoru se prémie staly pravidelnou složkou mzdy, jež často významně přesahuje samotnou pevnou mzdu. V uměle vytvářených mzdových pobídkách je spatřován jeden z důvodů finanční krize.
Burza	Burza je organizovaný, centralizovaný a veřejný trh určený pro některé shodné typy zboží (např. suroviny), akcie, dluhopisy, devizy.
Deregulace	Deregulace znamená odstranění anebo zjednodušení tržní regulace prováděné formou státních norem a předpisů. Většinou dochází k částečnému nebo úplnému odbourání kontrolních pravidel (např. výše vlastního kapitálu anebo dozor) a sociálních či ekologických regulací.
Deriváty	Deriváty (z latinského „derivare“, odvozovat) jsou finanční instrumenty, jejichž hodnota je závislá na cenách komodit (produktů), cenných papírů a dalších parametrech (např. úrocích). Některé deriváty (např. nástroj zajištění proti riziku úvěrového selhání, tzv. „credit default swaps“) jsou považovány za jednu z příčin finanční krize.
Devizy	Devizy jsou měny. Obchodování devizami zažívá v posledních desetiletích explozi a vedle deviz také obchodování s devizovými deriváty.
Dividenda	Akciová společnost vyplácí část svého zisku formou dividend svým akcionářům.
ECB	Evropská centrální banka (ECB) je instituce EU, vykonávající dohled nad bankovním systémem a odpovědná za regulaci množství peněz v eurozóně. Hlavním cílem ECB je ekonomická stabilita a v tom smyslu usiluje především o udržení nízké inflace.
Finanční hospodářství	Finanční hospodářství je část hospodářského obchodního procesu, zabývající se zejména úlohami podnikového a investičního financování, poskytováním úvěrů, řízením rizika, platebního styku a tvorbou úspor.
Fondy	Fondy jsou sdružený kapitál, který zůstává ve vlastnictví svého poskytovatele. Zisky anebo ztráty z investičních operací fondu se poskytovatele kapitálu přímo dotýkají. Existuje mnoho typů fondů: otevřené, zavřené, penzijní, investiční, private equity, hedgingové, státní fondy a jiné.

Peníze	Peníze jsou hodnotový ekvivalent sloužící ke směně zboží. Mohou mít různou formu. Jednak jsou to peníze hmatatelné (bankovky a mince, tvořící dnes přibližně 5 %), jednak peníze bezhotovostní (finanční prostředky na kontě, dnes 95 %). Peníze vydává a kontroluje obvykle stát.
Hypoteční úvěr	Slovo hypotéka pochází z řečtiny a znamená (pod)zástavu. Vezme-li si např. vlastník pozemku úvěr, může bance jako jistotu nabídnout zřízení zástavního práva ke svému pozemku. Nebude-li schopen úvěr splatit, je banka oprávněna pozemek prodat a ze získaných prostředků uspokojit svoji pohledávku.
Kapitál	V národohospodářském smyslu mohou být kapitálem výrobní prostředky a zařízení, pozemky a peníze. V užším slova smyslu jsou ale kapitálem míněny často pouze finanční prostředky, jimiž lze financovat určitou investici.
Konkurz	Konkurzem (z latinského „concursum“, znamenajícího sběh) nebo insolvenční je označována situace, kdy dlužník není dále schopen plnit své platby věřitelům (věřitelům).
Úvěr	Poskytovatel úvěru (zpravidla banka) půjčuje žadateli o úvěr (zpravidla podnik) peněžní prostředky. Dlužník splácí peníze a úroky. Stane-li se insolventním, nemůže úvěr splatit. Proto se banky snaží získat k úvěrům zajištění.
Trh	Pojem trh označuje v hospodářství obecně reálné anebo virtuální místo, v němž se setkává nabídka s poptávkou soukromých účastníků, týkající se určitého zboží.
Privatizace	Privatizace (z latinského „privare“, připravit o něco) označuje v první řadě převod veřejného majetku do soukromého vlastnictví. V dalším slova smyslu se privatizací chápá přenesení určitých dosud státních činností do soukromého sektoru hospodářství.
Reálný sektor	Reálným sektorem (reálnou ekonomikou) se především míní výroba a dodávka zboží a poskytování služeb včetně zemědělství.
Regulace	Regulace v hospodářském sektoru označuje přímé zásahy státu do hospodářských procesů s cílem prosadit politické cíle, nebo náprava selhání trhu. Regulace se provádí cestou nařízení a zákonných předpisů.
Výnosnost, rentabilita	Výnosnost peněžitého vkladu nebo kapitálové investice vyjadřuje poměr prostředků dosažených k prostředkům vloženým. Obvykle se udává v procentech ročně.
Recese	Recesí se označuje situace, kdy ve dvou po sobě jdoucích čtvrtletích došlo k poklesu hrubého domácího produktu.
Spekulace	Spekulace jako pojem nemá jasnou definici. Zpravidla se jí rozumí nákup finančních titulů v očekávání, že jejich hodnota poroste a vlastník dosáhne kurzového zisku.
Hospodářská krize	Hospodářskou nebo ekonomickou krizí se v nauce o národním hospodářství označuje fáze citelně záporného rozvoje hospodářství. Obvykle se měří na základě změn HDP anebo hospodářského růstu.

A4 Příběhy z každodenního života (20)

Materiál: Papír a psací pomůcky.

Předlohy: Předloha A4 „Příběhy z každodenního života“ v PŘÍLOZE.

Cíl: Studenti znají různé skutečné a potenciální následky finanční krize. Jsou schopni najít návaznosti mezi následky finanční krize a svými zážitky všedního dne.

Průběh:

1. Vytvoření malých skupinek (2 minuty):

- Rozdělení do malých skupinek. Vytvořit 4 skupiny.
- Rozdat příběhy, u nichž se bude hledat souvislost s: a) propadem konjunktury, b) poklesem příjmů z daní, c) ohrožením soukromého majetku, d) propadem konjunktury v rozvojových zemích (viz předlohu A4 v PŘÍLOZE);
- Zadáání úkolu.

2. Pracovní fáze (8 minut)

- Zadáání úkolů malým skupinkám: Přečíst si příběhy a v rámci skupinky o nich diskutovat (O čem se tu píše? Jak to na vás působí? Co si o tom myslíte? Jak se na to díváte? Co znamená krize pro jednotlivé lidi? Znáte nějaké příběhy ze svého každodenního života?).
- Napište, jaké následky má např. nezaměstnanost pro A! Zapište několik příkladů ze svého všedního života (např. 3 příklady za každou skupinku)!

3. Prezentace (8 minut): Představení výsledků všech 4 malých skupinek v rámci celé skupiny (2 minuty pro každou skupinu). Vyučující: „Vyprávějte ostatním, co jste četli a jaké následky vidíte. Uvedte vaše příklady.“ – Umožnit doplňující dotazy!

4. Shrnutí (2 minuty): U: „Jak vidíme, světová hospodářská a finanční krize znamená pro spoustu lidí závažné a konkrétní negativní dopady.“

1. Upozornění: Na kartičkách s příběhy stojí i úkoly pro malé skupinky.

2. Upozornění: U větších skupin nebo při intenzivnější výměně informací nebude 20 minut stačit!

A5 Shrnutí a uzavření tématu (3)

Žádný materiál, žádné předlohy

Cíl: Studenti získali přehled o tématu a vědí, že výuková jednotka je ukončena.

Upozornění: Aby se studenti nefixovali jen na poslední díl výukové jednotky, je užitečné provést shrnutí celého průběhu výukové jednotky, tedy vyjmenovat jednotlivá témata, události a výsledky.

2. MODUL B (90 MINUT) „BANKY A KRIZE“

Několik analýz k finančnímu sektoru a aktuální finanční krizi.

B1 Přivítání a pojmenování tématu (2)

Žádný materiál, žádné předlohy

Cíl: Studenti vědí, že začíná nová výuková jednotka, a znají její téma.

1. Upozornění: Studenty je dobré je k tématu motivovat už v předchozích vyučovacích jednotkách, takže vědí, co je očekává.

2. Upozornění: Pro práci s následujícími metodami je vhodné uspořádat židle do půlkruhu (bez stolů).

B2 Banky (15)

Materiál: Papír a fix na psaní.

Předlohy: Žádné.

Cíl: Studenti nashromáždí odborné výrazy k tématu banky.

Průběh:

1. Úvod (2 minuty): U: „Prasknutím realitní bubliny v USA (krize způsobená subprime hypotečními úvěry) vypukla v roce 2007 finanční krize. Ta se do roku 2008 rozšířila na celé hospodářství. V Německu například došlo v roce 2009 k poklesu HDP o pět procent a znamenalo nejsilnější propad v celé historii Spolkové republiky Německo.“

2. Význam bank (10 minut)

- Otázka pro studenty: „Když se zamyslíte nad hospodářstvím, jaký význam mají podle vás banky. K čemu jsou banky potřebné? Čím se banky zabývají?“
- Do středu prostoru se umístí špendlíková nástěnka. Studenti dostanou fixy a mohou se k položené otázce vyjádřit. Vyučující jim k tomu poskytne 5 minut času.

- Jakmile jsou studenti hotovi, přečte vyučující nahlas všechny zapsané výrazy a jejich popisy. Umožnit dodatečné otázky.

3. Shrnutí a přechod k dalšímu bodu (3 minuty): Učitel: „K významu finančního sektoru jste teď nashromáždili spoustu informací. V dalším kroku se budeme zabývat hlavními funkcemi a hlavními problémy bank a finančního sektoru obecně.“

B3 Hlavní funkce a problémy finančního sektoru (10)

Materiál: Žádný.

Předlohy: Předloha B3 „Hlavní funkce a problémy finančního sektoru“ v PŘÍLOZE

Cíl: Studenti znají hlavní funkce a problémy finančního sektoru.

Průběh:

1. Stručná přednáška: Učitel stručně představí hlavní funkce finančního sektoru. Pro objasnění je možno jeho stručný referát vizualizovat: každému studentovi poskytnout jednu kopii předlohy B3.

2. Hlavní funkce a problémy finančního sektoru (viz předlohu B3 v PŘÍLOZE)

3. Umožnit dodatečné otázky

Upozornění pro vyučujícího: Je normální, že studenti kladou dotazy, na které nelze v rámci vyučovací hodiny odpovědět. Ostatně sama krize ukázala, že ani většina národohospodářských odborníků finanční systém nepochopila. V takovém případě je užitečné odkázat studenty na literaturu a vhodné linky. Téma je natolik komplexní, že se jím v krátkém výukovém čase lze zabývat jen elementárně.

B4 Průběh krize (30)

Předlohy: Předloha B4 „Události a příklady“ v PŘÍLOZE

Cíl: Studenti znají průběh krize a umí zařadit jednotlivé události.

Průběh:

1. Vytvoření skupin (2 minuty): Rozdělení třídy do 7 skupin.

2. Pracovní fáze (13 minut): Každá skupina obdrží po 7 proužcích papíru, na každém jednu událost, a jeden proužek s příkladem (viz předloha B4 v PŘÍLOZE). Pak dojde k zadání úkolu: A. Uspořádejte události do logického pořadí (1. ..., 2. ... atd.); B. Přečtěte si příklad a společně prodiskutujte, ke které ze sedmi událostí se asi vztahuje. Přiřadte příklad k jedné ze sedmi událostí a své rozhodnutí zdůvodněte.

3. Prezentace výsledků (15 minut): Třída se nyní znovu sloučí. Jedna skupina představí modelový případ. Následně všechny skupiny provedou podle modelu přiřazení (nahlas přečíst, přiřadit a zdůvodnit). Kdykoli se objeví dodatečné dotazy, doplňující informace nebo poznámky, je dobré je povolit.

1. Upozornění: Příklad rodiny K... patří k první události. V roce 2002... k druhé události, atd.

2. Upozornění: Události je nutné nakopírovat a rozstříhat do proužků, tak aby každá skupina obdržela svých sedm událostí a mohla je uspořádat do logické řady. Důležité je proužky nejprve promíchat, protože v předloze figurují ve správném pořadí. Stejný postup platí o příkladech.

B5 Kvíz o krizi (30)

Materiál: Karty s A, B, C.

Předlohy: Kvízové otázky (viz níže) a předloha B5 („Pět znaků finanční krize“) v PŘÍLOZE.

Cíl: Studenti vědí, co jsou to finanční krize, že mají typický průběh a jejich častější výskyt je dán souvislostí s hospodářským systémem. Znají několik příkladů.

Průběh:

1. **Úvod (1 minuta):** Učitel: „Finanční systém hraje v hospodářství důležitou roli, ale způsobil aktuální krizi. Pokusme se nalézt odpověď na otázku, proč se krize stále opakují a co je příčinou.“

2. Kvíz (24 minut):

- Rozdělení třídy do 4 malých skupinek.
- Každá skupina obdrží karty s „A“, „B“ a „C“.
- Celkem máme 12 otázek. Učitel přečte nahlas první z nich a tři možné odpovědi. Studenti se ve skupinkách poradí a rozhodnou se pro „A“, „B“ nebo „C“. Na znamení učitele zvednou všechny skupinky „svá“ písmena do výše.
- Za každou správnou odpověď se získává jeden bod.
- Učitel přečte druhou otázku atd.

3. Shrnutí k tématu krize (5 minut):

- Rozdání předlohy B5 „Pět znaků finanční krize“ (v PŘÍLOZE), diskuse.

Upozornění: K zesílení účinnosti výuky se po vyřešení otázky mohou vstupní informace přečíst nahlas.

Č.	Otázka	Odpověď (tučně vyznačená možnost je správná)
1.	Co znamená „černý pátek“?	<p>A. Právě jednoho pátku v roce 1973 vypukla ropná krize. V řadě zemí způsobila silnou recesi.</p> <p>B. V roce 1929 vypukla světová hospodářská krize vedoucí k ekonomickému propadu všech průmyslových zemí, s těžkými sociálními následky.</p> <p>Doplňující informace: Světová hospodářská krize roku 1929 vedla k značným deformacím v sociální oblasti. V USA zůstalo ve 20. letech celkem 1,5 milionu lidí bez práce. Počátkem roku 1933 jich bylo 13 milionů. V Německu vzrostla nezaměstnanost ze 1,4 milionu (1929) na 6,1 milionu (1932). Politickým následkem byly sociální nepokoje a celosvětové zesílení fašistických hnutí. Krizi předcházela podobná fáze deregulace a nerovnosti jako dnes. Proto se slavný ekonom John Maynard Keynes zasazoval v pokrizovém období o silnou regulaci.</p> <p>C. Černý pátek je výraz označující prasknutí New Economy bubliny v roce 2001. Došlo tehdy k extrémnímu propadu hodnot podniků New-Economy.</p>
2.	Co znamená neoliberalismus?	<p>A. Neoliberalismus je teorie poukazující mimo jiné na nutnost omezení role státu v hospodářství a zastávající nízkou míru regulace v oblasti hospodářství a finančního systému.</p> <p>Doplňující informace: Zastánci neoliberalismu, např. Friedrich August von Hayek, zdůrazňují klasické dogma, že trhy mají svého druhu přirozený sklon ke stabilitě. Proto také zastánci neoliberálního směru hájí volný obchod, deregulaci a privatizaci. Výchozí diskuse neoliberalismu se nedají empiricky potvrdit.</p> <p>B. Neoliberalismus je teorie poukazující na to, že liberální stát potřebuje dobrou sociální a ekologickou regulaci a že k tomu účelu musí vydat příslušné zákony. Nutnost regulace je zjevná především v oblasti hospodářství, neboť orientace na zisk má nesociální a neekologické dopady.</p> <p>C. Neoliberalismus je teorie poukazující na to, že veškerá zařízení určená k poskytování veřejných služeb, tzn. v odvětvích vodárenství, energetiky, dopravy a také nemocniční zařízení, nepatří do soukromých rukou, protože v popředí zájmu soukromých subjektů není obyvatelstvo, ale zisk.</p>
3.	Co jsou hedge fondy?	<p>A. Hedge, hedgeové či hedgingové fondy jsou vysoce zajištěné fondy, obdobně jako fondy penzijní. Přispívají ke stabilizaci hospodářství.</p> <p>B. Hedge fondy existují odedávna a jsou něco na způsob bank. Přispívají k zajištění úvěrování firem.</p> <p>C. Hedge fondy jsou jedním z typů investičních fondů a jsou příznačné svou spekulativní a riskantní investiční strategií. Podléhají nízké regulaci a často zaznamenávají vysoké výnosy.</p> <p>Doplňující informace: Hedge fondy dosáhly významného postavení teprve v posledních desetiletích. Spekulativní charakter jejich obchodů může ohrozit stabilitu finančních trhů. V roce 1998 přivedly Fondy LTCM finanční odvětví na pokraj kolapsu. Také v současné krizi sehrály hedge fondy svou roli: americkou banku Bear Stearns přivedl krach dvou jejích hedgingových fondů k bankrotu.</p>

4.	Co jsou konjunkturální programy?	<p>A. Konjunkturální programy jsou vládní opatření mající za cíl posílit poptávku v krizových dobách. Většinou se jedná o investice do veřejných infrastruktur a vedou ke stabilizaci ekonomiky.</p> <p>Doplňující informace: Spolková vláda zřídila v době finanční krize fond pro podniky, vyplácela tzv. „šrotovné“, tedy prémie na likvidaci starých automobilů, a na 18 měsíců zavedla státní doplatek, tzv. „Kurzarbeitsgeld“, jímž se zaměstnancům, kterým se zkrátila pracovní doba, doplácel ušlý příjem. Režim zkrácené pracovní doby v určitou dobu postihl více než 2 miliony zaměstnanců. Autorem myšlenky anticyklických konjunkturálních programů je John Maynard Keynes.</p> <p>B. Konjunkturální programy jsou pobídkové vládní programy zaváděné v dobách hospodářského rozmachu. Nabídka nejrůznějších pobídkových programů má za cíl prodloužit trvání růstové tendence.</p> <p>C. Konjunkturální programy slouží k podpoře přestavby společnosti. Příkladem jsou vládní pobídky k využívání alternativních energií s cílem snížit emise CO₂. Bez konjunkturálních programů by dosahování těchto cílů neprobíhalo dostatečně rychle.</p>
5.	Co je to ratingová agentura?	<p>A. Ratingová agentura vyhodnocuje krásu bank. Nejkrásnější banka vždy současně platí za nejbezpečnější.</p> <p>B. Ratingová agentura je veřejná instituce, jejíž snahou je zajistit lepší kontrolu bank. Řídí se pouze obecným zájmem a nemá vlastní obchodní zájmy.</p> <p>C. Ratingové agentury jsou soukromé ziskové společnosti, hodnotící důvěryhodnost (bonitu) podniků a států a pravděpodobnost výpadku (riziko bonity) cenných papírů.</p> <p>Doplňující informace: Ratingové agentury (anglicky credit rating agency, CRA) používají k hodnocení stupnici od AAA nebo Aaa (nejvyšší kvalita) do D (velmi vysoká pravděpodobnost úpadku – platební neschopnosti). V krizovém čase ratingové agentury selhaly, když nedokázaly správně ohodnotit nové finanční produkty (úvěrové deriváty, strukturované úvěrové balíčky). Jejich rizika plně podhodnotily, nebo se snažily zavděčit se bankám.</p>
6.	Co byla argentinská krize?	<p>A. V roce 1976 došlo v Argentině k vojenskému puči. Více než 20 tisíc civilistů bylo zavražděno, mezi nimi 70 osob německé národnosti. Vojenská diktatura trvala do roku 1985.</p> <p>B. Kolem roku 2000 došlo k rozpadu hospodářského a finančního systému v zemi. Občané směli vybírat hotovost z bankovních účtů jen v omezené výši, řada obchodů byla zavřena a došlo k částečnému zastavení výroby.</p> <p>Doplňující informace: V letech 1998 až 2002 nastala v Argentině rozsáhlá finanční a hospodářská krize. Její ekonomické a sociální dopady byly zhoubné: HDP se propadl o 21 %, nezaměstnanost vzrostla na 23 %. Důsledkem byly politické nepokoje.</p> <p>C. Argentina nechala vyvraždit tisíce domorodců s cílem získat jejich půdu a rozsáhlé pastviny pro vlastní využití. Tehdejší skandál dodnes zůstává v živé paměti domorodých obyvatel.</p>

7.	Co je to daňový ráj?	<p>A. Jako daňový ráj se označují instituce, které v krizových časech přebírají funkce daňového úřadu a snaží se tak čelit ještě ostřejšímu krizovému vývoji v zemi.¹</p> <p>B. Daňový ráj jsou rekreační destinace pro lidi, které jejich vlastní země daňově sužovala do té míry, že byli nuceni se vystěhovat.</p> <p>C. Daňovým rájem se nazývají státy, které nemají buď žádné, nebo jen mírné zdanění majetku a výnosů a které ručí za utajení informací o majetku. Taková situace přispívá k daňovým a kapitálovým únikům. Daňové ráje jsou často také rájem v oblasti regulace: fungování podniků, nadací apod. je v nich upraveno jen velmi málo pravidly.</p> <p>Doplňující informace: Některé daňové ráje umožňují nezákonný daňový únik. Jiné zase pečují o zahájení mezinárodní soutěže v podmínkách nejnižšího daňového zatížení, tzn., že kapitál je vyveden do země s nejnižšími daněmi. Problém je v tom, že tím dochází k odlivu potřebných prostředků k financování např. sociálních systémů a infrastruktur. To je problém zejména v rozvojových zemích: odhady hovoří o ročních ztrátách 250 – 500 miliard USD. Daňové ráje měly svůj podíl také na finanční krizi: téměř všechny krizí postižené banky provozovaly dceřiné a účelové zřízované společnosti v daňových rájích a věnovaly se tam problematickým obchodům.</p>
8.	Co znamená krize z předlužení?	<p>A. Krize z předlužení nastává např., když zadlužení státu dosáhlo takové míry, že jsou jeho úroky natolik vysoké, že stát už nikdy nebude schopen dluhy splatit.</p> <p>Doplňující informace: Pro takové státy se zavedl program oddlužení, v jehož rámci se věřitelé vzdali (částečně) svých pohledávek. Největším tohoto druhu je program Světové banky a Mezinárodního měnového fondu, HIPC (Heavily Indebted Poor Countries). V současnosti v něm probíhá oddlužení 36 zemí.</p> <p>B. Krize z předlužení znamená, že stát poskytl půjčky jiným zemím v takové výši, že se sám ocitl v složité situaci.</p> <p>C. Krize z předlužení znamená, že stát je tak vysoce zadlužen, že už není schopen sám splácet své úroky, a jeho platební neschopnost se tak přenáší na ostatní státy.</p>
9.	Co jsou to investiční banky?	<p>A. Investiční banky jsou banky, které se v první řadě věnují obchodování se státy. Vykupují části států, které následně prodávají nejvyšším nabídkám v zahraničí, nebo zpět občanům.</p> <p>B. Investiční banky se soustředí na technologie budoucnosti a umožňují investování do tohoto odvětví.</p> <p>C. Investiční banky spravují především vysoký majetek svých klientů a realizují s ním obchodní operace na kapitálovém trhu cenných papírů a derivátů.</p> <p>Doplňující informace: Na rozdíl od obchodních bank neprovádějí investiční banky žádné, nebo téměř žádné klasické úvěrové obchody s množstvím drobných klientů. Největší investiční banky sídlily až do krize v USA. K nim patřila banka Lehman Brothers. Během krize všechny buď zbankrotovaly, nebo byly přeměněny v obchodní banky. Jedinou významnou investiční bankou v Německu je Deutsche Bank.</p>

1 V německém originále je nesmyslnost nesprávné odpovědi založena na slovní hříčce spočívající v podobnosti STEUERoase a STEUERungsfunktionen (daňový ráj a řídicí funkce), proto je použito: DAŇOVÝ ráj a DAŇOVÝ úřad.

10.	Co je to finanční krize?	<p>A. Finanční krize jsou pravidelným jevem kapitalistického tržního hospodářství především proto, že na finančních trzích přichází vždy nejprve boom a po něm kolaps.</p> <p>Doplňující informace: Krize jsou příznakem ekonomických a společenských systémů založených na tržním hospodářství. Model boom/kolaps je typický zejména pro finanční trhy, neboť cena finančních investic je z velké části postavena na mínění investorů. Stádní chování investorů vede nejprve k extrémnímu nárůstu trhů a následně k extrémnímu pádu. V roce 2009 zaznamenal celosvětový národní produkt nejsilnější propad od světové hospodářské krize r. 1929. Současná finanční krize není v tomto smyslu žádnou běžnou krizí. Podle odhadů MMF dosáhly nyníější celosvětové ztráty výše 3,4 bilionů eur.</p> <p>B. Krize v kapitalistických tržních hospodářstvích vznikají jen tehdy, když jsou podniky nuceny odvádět příliš vysoké daně a když podléhají přílišné regulaci. K vyřešení takové situace je nutno veškerou regulaci podniků zrušit.</p> <p>C. Krize v kapitalistickém tržním hospodářství označuje situaci, kdy všichni lidé mají práci a kdy sociální stát kryje veškerá rizika. Za takových okolností už lidé nejsou víc ochotni pracovat za špatnou mzdu a za nedobrych pracovních podmínek, což vede ke zvyšování nákladů na pracovní sílu a snižování zisků.</p>
11.	Co přesně znamená spekulace s potravinami?	<p>A. Například v situaci, kdy je cena mléka v Německu příliš nízká, skoupí spolková vláda miliardy litrů mléka a nechá z nich vyrobit sušené mléko. Nabídka mléka na trhu se tím sníží a cena opět vzroste. Tímto způsobem mohou chovatelé dojných krav přežít. Je-li cena příliš vysoká, spolková vláda může své rezervy znovu prodat, takže cena klesne.</p> <p>B. Potraviny jako pšenice nebo kukuřice jsou předmětem obchodování na termínových burzách. Pěstitelé si zde na jedné straně mohou zajistit odkup budoucí sklizně za předem fixované ceny, na straně druhé však existuje řada spekulujících zprostředkovatelů. Funkce prostředníků je zčásti smysluplná, svou činností ale mohou deformovat ceny.</p> <p>Doplňující informace: Od konce roku 2006 do března 2008 ceny potravin prudce vzrostly. Přibližně v 30 zemích došlo k hladovým vzpourám a kolem 115 milionů lidí kleslo na úroveň extrémní chudoby. Řada pozorovatelů soudí, že k růstu cen silně přispěla právě spekulace a zejména spekulace ze strany takzvaných indexových fondů. Příčiny tohoto vývoje cen jsou však komplexní.</p> <p>C. Každá země má pro případ krizových časů připraveny strategické potravinové rezervy. Rezervy pro občany své země má také spolková vláda. Ukazuje tím, že nemá důvěru ve stabilitu systému a spekuluje na to, že v krizových dobách nebude k dispozici dostatečné množství potravin.</p>
12.	Co znamená stádní chování?	<p>A. Stádním chováním se označuje situace, kdy všichni pracovníci bank usilují o stejně vysoké prémie, a přecházejí proto vždy k té bance, která nabízí nejvyšší prémie.</p> <p>B. Stádní chování je postup, kdy všechny podniky přebírají stejné výrobní procesy, neboť jsou hospodárnější než ty staré.</p> <p>C. Stádním chováním se označuje chování investorů, kteří na témže finančním trhu všichni najednou buď prodávají, nebo kupují, protože to ostatní dělají také.</p> <p>Doplňující informace: Stádní chování je typický jev hlavně pro finanční sektor. Stane-li se, že významní investoři nebo vyšší počet investorů začnou náhle nakupovat akcie, nebo vystupovat z určitého fondu, ostatní investoři je budou pravděpodobně následovat. Jakmile se takový nákupní nebo naopak prodejní proud dostane do pohybu, nikdo nechce přijít o ještě víc peněz, případně každý chce také přijít k ziskům, a tak se k tomuto trendu připojí. Popsané chování může vést k výraznému kolísání a tím také k destabilizaci trhů.</p>

13.	Co je to bank run?	<p>A. Run na banku, (anglicky „bank run“) je situace, kdy velké množství lidí současně přinese své prostředky do banky a ta se tím ocitne v problematické situaci, jak nalézt dostatek investičních možností.</p> <p>B. Bank run je situace, kdy všechny banky nabízejí klientům stejnou úrokovou sazbu k úvěrům, a proto musí působit proaktivně, aby si získaly klientelu.</p> <p>C. Bank run je situace, kdy vkladatelé hromadně vybírají peníze ze svých vkladů u jedné banky, která se tím dostane do problémů a není schopna vyplatit všechny vklady. Tato situace ji může přivést až k bankrotu.</p> <p>Doplňující informace: Každá banka drží ve skutečnosti jen část prostředků vedených ve svých knihách formou hotových peněz. Dokud výběry hotovosti ze svého konta provádí jen malá část vkladatelů, systém funguje. Jakmile by však své prostředky okamžitě chtěla vybrat větší skupina vkladatelů, banka zkolabuje. Ve Velké Británii tak např. v roce 2007 vybírali v panice vkladatelé své peněžní prostředky z banky Northern Rock, která se tak stala nesolventní.</p>
14.	Co je to finanční páka?	<p>A. Finanční pákou se obvykle rozumí poměr mezi objemem vlastního a cizího (půjčeného) kapitálu. U derivátů přináší finanční pákový efekt možnost vícenásobného výnosu, měřeno podle kurzového vývoje.</p> <p>Doplňující informace: K vysvětlení použijme příklad hedg fondu, který má 20 jednotek vlastního kapitálu. K vlastnímu kapitálu si na úvěr pořídí dalších 80 (finanční páka 4). Všechny 100 jednotek investuje do cenných papírů. Banky v krizové době používaly finanční páku až ve výši 30násobku vlastního kapitálu a to se stalo jedním z důvodů krize.</p> <p>B. O finanční páku se jedná, když investor vloží do jednoho konkrétního fondu miliardy a fond tím získá vyšší bonitu.</p> <p>C. Finanční pákou se rozumí situace, kdy určitý fond disponuje tak vysokým kapitálem, že mu vznikají nové investiční možnosti s vyššími výnosy.</p>
15.	O co se jedná v politice přerozdělení?	<p>A. V politice přerozdělení jde o to umožnit těm, kdo vlastní bohatství, vysoké příjmy z jejich majetku. Aby to bylo možné, je nutno snížit mzdové příjmy.</p> <p>B. V přerozdělení jde o to zvýhodnit v rámci daňové politiky ty skupiny obyvatel, které do daňové pokladny přinášejí podstatný díl daňových příjmů.</p> <p>C. Politika přerozdělení si klade za cíl snížit nerovnost v rozdělení příjmů a bohatství ve společnosti.</p> <p>Doplňující informace: V naší společnosti jsou příjmy a bohatství rozděleny velmi nerovnoměrně. Před vypuknutím krize dosáhla nerovnost rekordních výšek; naposledy se takové poměry ve společnosti vyskytovaly před světovou hospodářskou krizí roku 1929. To znamená, že příliš vysoká nerovnost přivádí hospodářství do krize, mimo jiné také proto, že obrovská část obyvatelstva se za takové situace vysoce zadlužuje. Tento vývoj je ale rozsáhle kritizován i pro své sociální dopady (chudoba).</p>

16.	Co znamená obchodování na vlastní účet?	<p>A. Obchodování na vlastní účet nastává, když zaměstnanci určité banky se svou bankou uzavírají obchody, např. kupují akcie vlastní banky.</p> <p>B. Obchodování na vlastní účet je míněno, že banka, tvořená několika různými částmi, obchoduje sama se sebou např. tak, že převádí cenné papíry z jedné fondů do druhých.</p> <p>C. Obchodování na vlastní účet je situace, kdy banka na vlastní účet (tedy bez pověření klienta) obchoduje cennými papíry.</p> <p>Doplňující informace: Obchodování na vlastní účet („proprietary trading“, PPT) je cesta, jak může banka sama pro sebe dosáhnout vyšších zisků. V předkrizovém období dosáhlo obchodování na vlastní účet vrcholu. Dnes vycházejí pozorovatelé z toho, že přílišné obchodování na vlastní účet dává bankám falešné stimuly, neboť banky jsou ve své ziskuchtivosti ochotny podstupovat vysoká rizika a zanedbávají svou hlavní obchodní činnost: obchodování z pověření svého klienta. Z toho důvodu teď Spojené státy americké zavedly pro obchodování na vlastní účet další a ještě přísnější omezení.</p>
17.	Co je míněno záchranou bank?	<p>A. Záchrana bank znamená, že vlastníci banky pomocí svého soukromého majetku pomáhají bance vyhnout se bankrotu a očekávají, že jim později přinese dobré výnosy.</p> <p>B. Záchranou bank se rozumí, že bankrotem ohrožené bance poskytne stát tolik peněz, kolik jich potřebuje. Může se jednat o dar (např. od vlády), nebo o výhodnou půjčku (např. od centrální banky).</p> <p>Doplňující informace: V období krize došlo v USA a v Evropě (dočasně) k nouzovému zestátnění bank a zavedlo se řešení pomocí tzv. špatných bank („bad banks“). Úkolem špatných bank bylo očistit banky od problémových cenných papírů anebo dokonce celých deficitních obchodních oblastí. Podpůrná opatření ve prospěch finančních institucí vedla ke zvýšení hrubé státní zadluženosti v letech 2008 a 2009 o 98 miliard eur. Podle slov Joaquína Almunii, viceprezidenta Evropské komise, obdržely banky od října 2008 do března 2010 kolem 4 bilionů eur státní pomoci, z toho tři čtvrtiny formou garancí.</p> <p>C. Stát vyvlastňuje banky, kterým hrozí úpadek, a nechává si za to zaplatit od těch, kdo krizi způsobili.</p>
18.	Co je to vlastní kapitál?	<p>A. Vlastní kapitál je kapitál patřící v celém rozsahu pouze akcionářům akciové společnosti.</p> <p>B. Vlastní kapitál je kapitál, který bankám umožňuje realizovat obchody na vlastní účet.</p> <p>C. Vlastní kapitál je kapitál banky, který jí po odečtení veškerých závazků patří a je rychle dostupný pro účely vyrovnání ztrát.</p> <p>Doplňující informace: Příliš nízký vlastní kapitál (jinými slovy, příliš vysoké zadlužení) bank je dnes považován za jeden z nejpodstatnějších důvodů krize. Basilejský výbor pro bankovní dohled (BCBS) provádí v současnosti reformu mezinárodně uznávaných standardů týkajících se vlastního kapitálu („Basel II“²). Podle bankovní regulace Basel III budou banky nuceny držet nejméně sedm procent nejkvalitnějšího původního kapitálu (Core Tier 1). Dodatečně budou muset banky vytvářet kapitálový polštář a bude stanovena globální míra zadluženosti bank.</p>

2 Pozn. překladatele: Standardy Basel II pocházejí z roku 2004, nové existující standardy „Basel III“ upravují kapitálovou přiměřenost bank, stresové testování a likvidní riziko trhu.

B6 Shrnutí a uzavření tématu (3)

Žádný materiál, žádné předlohy

1. Upozornění: Aby se studenti nefixovali jen na poslední díl výukové jednotky, je užitečné provést shrnutí celého průběhu výukové jednotky, neboli vyjmenovat jednotlivá témata, události a výsledky.

2. Upozornění: Po delších výukových jednotkách, jako byla tato, je dobré získat od studentů zpětnou vazbu. Mohou se např. použít otázky: Co se vám líbilo? Co ne? Co by konkrétně stálo za zlepšení? Zůstaly nějaké nezodpovězené otázky? Jakým tématem by se rádi zabývali intenzivněji?

3. MODUL C (45 MINUT) „KRIZE A CO TEĎ?“

Alternativy a možnosti jednání

C1 Přivítání a pojmenování tématu (1)

Žádný materiál, žádné předlohy

Cíl: Studenti vědí, že začíná nová výuková jednotka.

1. Upozornění: Studenty je dobré je k tématu a metodám motivovat už v předchozích vyučovacích jednotkách, takže vědí, co je očekává.

2. Upozornění: Pro práci s následujícími metodami je vhodné uspořádat židle do půlkruhu (bez stolů).

C2 Přejít k tématu krize (2)

Žádný materiál, žádné předlohy.

Cíl: Studenti znají téma modulu C.

Průběh: Vyučující: „V modulech A, B jsme se zabývali příčinami a důsledky finanční krize, v dnešním modulu budeme hovořit na téma alternativy.“

C3 Proti krizi (40)

Materiál: Plakáty, pomůcky na psaní.

Předlohy: Texty Evropské komise, WEED, texty autorů Lucas Zeise a Nouriel Roubini (viz předloha C3 v PŘÍLOZE)

Cíl: Studenti znají konkrétní alternativní návrhy.

Průběh:

1. Úvod (1 minuta): Vyučující: „Existuje celá řada návrhů, jak finanční systém zlepšit. Podívejme se teď na některé z nich.“

2. Alternativy (15 minut):

- Studenti se rozdělí do 5 malých skupinek. Každá obdrží některý z textů (viz předloha C3 v PŘÍLOZE). Na doplnění lze přečíst i další texty, např. z knihy „Odzbrojte trhy“ od Petera Wahla, nebo výňatky z knihy Hanse-Wernera Sinnse „Kasinový kapitalismus“.

3. Úkol: Přečíst texty! Poradit se o nich v malých skupinkách.

- Navrhnout plakát, který bude odrážet obsah textu, případně bude popisovaný jev kritizovat anebo doplňovat.
- Dohodnout se, kdo bude výsledek prezentovat před celou skupinou.
- Jednou si prezentaci vyzkoušet!

4. Prezentace (15 minut, 3 minuty na každou skupinku): Dotazy při nepochopení pojmu ihned vyjasnit, ostatní otázky shromáždit a vystavit pro všechny.

5. Diskuse (9 minut): Co si o uvedených alternativách myslíte? Co se vám líbí? Co ne? Jaké překážky by se mohly při jejich prosazování vyskytnout? Co může dělat člověk jako jednotlivec?

C4 Shrnutí a ukončení (2)

Žádný materiál, žádné předlohy

1. Upozornění: Aby se studenti myšlenkově nefixovali jen na poslední díl výukové jednotky, je užitečné provést shrnutí celého průběhu výukové jednotky, neboli vyjmenovat jednotlivá témata, události a výsledky.

2. Upozornění: Po delších výukových jednotkách, jako byla tato, je dobré získat od studentů zpětnou vazbu. Mohou se např. použít otázky: Co se vám líbilo? Co ne? Co by konkrétně stálo za zlepšení? Zůstaly nějaké nezodpovězené otázky? Jakým tématem by se rádi zabývali intenzivněji?

E DOPORUČENÁ LITERATURA

Internetové odkazy:

Zemské ústřední organizace pro politické vzdělávání vedou seznam nabízených informací a internetových stránek k tématu finanční krize na adrese:

www.politische-bildung.de/finanzkrise.html

Pro výuku na vyšším stupni je vhodná přednáška s počítačovou prezentací od „Team global“, obsahující chronologický vývoj finanční a hospodářské krize. Dokument je dostupný ke stažení na adrese www.bpb.de/files/7RNVRC.pdf

Animovaná prezentace od WEED „Finanční krize – příčiny, pozadí, alternativy“ je rovněž dostupná ke stažení: www.weed-online.org/themen/3978605.html

Úvod ke krizi a přehled jejích dopadů na rozvojové země nabízí brožura WEED: „Jen kolaterální škody? – Finanční krize a rozvojové země“: www.weed-online.org/themen/3636581.html

Pro výuku na vyšším stupni gymnázií je vhodné použít barevný plakát „Mezinárodní finanční systém selhal“, formát DIN A1. Ilustruje příčiny finanční krize a krize ve vzdělávání. K objednání na info@woek.de

Časopis „Global Lernen“ organizace Brot für die Welt poskytuje k finanční krizi stručné vstupy: www.brot-fuer-die-welt.de/jugend-schule/index_2602_DEU_HTML.php

Tématu finanční krize se věnuje prosincové vydání 2009 časopisu BNE (BNE – Bildung für nachhaltige Entwicklung, česky Vzdělání pro udržitelný rozvoj): www.bne-portal.de

Zajímavý vstup pro vyšší stupeň nabízí příspěvek Youtube „Pravé příčiny finanční krize se zamlčují!“ (7 minut): http://www.youtube.com/watch?v=XU4NKp0d9_0

Rozsáhlou, i když trochu strohou analýzu krize a jejích následků pro rozvojové země, lidi postižené chudobou a ženy lze získat v „Social Watch Deutschland Report 2009“ (2009, 72 stran). Ke stažení zdarma na adrese: www.social-watch.de.

Nositel Nobelovy ceny Joseph Stiglitz analyzuje roli nechtěného státu v překonávání krize a pregnančně popisuje, jaká poučení je z toho třeba vyvodit:

www.sueddeutsche.de/wirtschaft/641/498927/text

Max Otte: Finanční krize a selhání moderního hospodářství. V: Z politiky a aktuálního dění, 52/2009: www.bpb.de/files/0FD4EB.pdf

„Velké banky je nutno rozbít“, článek z SZ od Nikolause Pipera z 21. 10. 2009:

www.sueddeutsche.de/finanzen/463/491826/text

Velkým odstupem mezi investicemi v reálné ekonomice a obraty na finančních trzích se zabývá studie WIFO, jejíž závěry lze během výuky rovněž probrat:

www.boeckler-boxen.de/images/impuls_2008_16_3.pdf

Sdělení Evropské komise „Regulace finančních služeb pro udržitelný růst“ z 2. června 2010:

http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/general/com2010_de.pdf

Knihy:

Dobrý přehled o krizi doplněný zajímavými grafikami nabízí kniha „Kasinový kapitalismus“, autor Hans-Werner Sinn. Econ, 2009

Roli německých bank a německé politiky popisuje Leo Müller: „Banka-lupič“. Econ, 2010.

Fundovaný a současně zábavný obraz USA předkládá Michael Lewis: The Big Short. Jak hrstka obchodníků obehrála svět“. Campus, 2010.

Obecně se ke kritické analýze finančních trhů vyjadřuje sice trochu starší kniha Politická ekonomie finančních trhů. Autor Jörg Huffschmid. VSA, 2002.

Lucas Zeise, autor pravidelně přispívající svými články do Financial Times, přinesl knihu „Peníze – zrádné jádro kapitalismu: Snaha o vytvoření politické ekonomie finančního sektoru“. PapyRossa, 2010.

Způsobem fungování finančních trhů z hlediska praktika se zabývá kniha George Sorose: „Alchymie financí: Jak se čtou myšlenky trhu“. Börsenmedien, 2007.

Obchodování deriváty, burzy a investiční banky jsou předmětem odborného pohledu z pera dlouhodobého obchodníka, Satyajita Dase: „Traders, Guns & Money. Temné intriky v mezinárodním burzovním obchodu“. Finanzbuch, 2009.

Alternativami se všeobecně zabývá Peter Wahl: „Odzbrojte trhy! Čas nazrál: Demokratická kontrola finančních trhů“. VSA, 2009.

F PŘEDLOHY

Reálné hospodářství
Burza
Fond
Akcie
Dluhopis
Kapitál
Peníze
Spekulace
Banka
Úpadek
Trh
Výnos
Hospodářská krize
Finanční hospodářství
Dividenda
Derivát
Hypoteční úvěr
Regulace
Úvěr
Deregulace
Privatizace
Devizy
Recese
Prémie
ECB

PŘEDLOHA A4 – PŘÍBĚHY Z KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA

a) Souvislost mezi finanční krizí a zkrácenou pracovní dobou /nezaměstnaností. Jedním s důsledků může být například dlouhodobější pokles příjmů domácnosti.

Anna je sedmnáctiletá dívka. Se svými rodiči a dvěma mladšími sourozenci žije v hezké čtvrti Mannheimu. Má spoustu přátel a hodně koníčků. Jednou týdně chodí na hodinu klavíru, hraje už celých osm let. Pravda, neustálé cvičení jí někdy jde na nervy a raději by si častěji zašla s přáteli do obchodního centra, nebo třeba do kina. A pak je tu ještě její fotbalový svaz. Dvakrát týdně chodí trénovat a její družstvo je poměrně dobré. Ve škole má teď právě docela stres, první pololetí je u konce a Anna by se měla víc učit. K tomu ale nemá ani čas, ani chuť. Otec pracuje v jednom velkém závodu na výrobu automobilových komponent blízko Mannheimu. V krizovém období ale není dostatek práce, a tak mají všichni kolegové zkrácenou pracovní dobu. Matka sice něco přivydělá v kanceláři, ale i tak se příjmy rodiny od začátku krize snížily. Rodiče si dělají starosti a finanční otázky se stávají předmětem rozhovorů stále častěji. Hlavně tatínek Anny má velký strach ze ztráty zaměstnání. Kromě toho, při zkrácené pracovní době je mzda přeci jen podstatně nižší než normální příjem, a tak si už rodiče nemohou dál dovolit platit Anně hodiny klavíru. Uvažují, že Anně a jejím sourozencům také sníží kapesné. Anně to přijde hloupé, ve skutečnosti by potřebovala kapesného víc a ne méně, a také klavír ji baví. Začala proto přemýšlet, že si najde studentskou brigádu. Ostatně i maminka zvažuje, zda si nepřibrat nějakou druhou, kratší práci.

Zadání:

- 1. Přečtení a výměna názorů (6 minut):** O čem se v článku píše? Jaký pocit jste při čtení měli? Co si o příběhu myslíte? Jak se na jeho obsah díváte? Co znamená krize pro každou z osob? Máte nějaké vlastní příběhy z vašeho běžného života?
- 2. Zaznamenání výsledků (2 minuty):** Napište, jaké dopady má finanční krize do života jednotlivých osob příběhu. Uveďte příklady z vašeho vlastního života (např. 3 příklady)!
- 3. Prezentace před třídou (2 minuty na každou skupinu):** Vyprávějte ostatním, o čem jste četli a jaké důsledky vaše skupina identifikovala. Uveďte vaše připravené příklady.

PŘEDLOHA A4 – PŘÍBĚHY Z KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA

b) Souvislosti mezi finanční krizí a poklesem příjmů státu z daní. Jedním s důsledků mohou být například sociální škrty a nedostatky ve veřejné infrastruktuře.

Rafaelovi je osmnáct let. Má o dva roky mladší sestru a žije s matkou v Pasewalku, malém městečku na samém východě Německa poblíž hranice s Polskem. Rafael studuje na místním gymnáziu. Po maturitě by rád pokračoval na vysoké škole, nejraději v Berlíně. Pokud všechno vyjde, chtěl by studovat medicínu. Rafaelova matka je zaměstnaná jako kuchařka v malém místním podniku. Pracuje 40 hodin týdně, a přesto její příjmy k uživení rodiny nestačí. Pobírá proto ke mzdě příplatek v nezaměstnanosti, který má zajistit udržení sociálního a kulturního minima. Mamince je to trapné, ale jinak to nejde. Rafael jezdí motokros a je členem motokrosového svazu. Má vlastní motocykl, který financuje z prázdninových brigád. Matka mu kapesné dávat nemůže. Babička mu občas do kapsy strčí pár eur a nějaké peníze si Rafael přivydělá v místní prodejně stavebních potřeb. Rafael a jeho přátelé si rádi zajedou do Berlína, ale to stojí pokaždé dost peněz, a tak rád tráví víkendy třeba na plovárně. Včera se jeho maminka pořádně rozčilila. Dostala zprávu, že vláda hodlá zkrátit příspěvky na topení pro příjemce příplatku v nezaměstnanosti, který právě ona pobírá. To by znamenalo ještě méně peněz do rodinné pokladny. Vláda své opatření zdůvodňuje tím, že v krizové době se do bank a hospodářství načerpaly celé miliardy, a tak je teď nutno šetřit. Také plovárna se bude zavírat, krize přinesla pokles daňových příjmů města, a tak i město musí šetřit.

Zadání:

Přečtení a výměna názorů (6 minut): O čem se v článku píše? Jaký pocit jste při čtení měli? Co si o příběhu myslíte? Jak se na jeho obsah díváte? Co znamená krize pro každou z osob? Máte nějaké vlastní příběhy z vašeho běžného života?

Zaznamenání výsledků (2 minuty): Napište, jaké dopady má finanční krize do života jednotlivých osob příběhu. Uveďte příklady z vašeho vlastního života (např. 3 příklady)!

Prezentace před třídou (2 minuty na každou skupinu): Vyprávějte ostatním, o čem jste četli a jaké důsledky vaše skupina identifikovala. Uveďte vaše připravené příklady.

PŘEDLOHA A4 – PŘÍBĚHY Z KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA

c) Souvislosti mezi finanční krizí a ohrožením soukromého majetku. Příkladem může být dopad na úspory a zajištění ve stáří.

Yvonně je devatenáct let. Žije v Brémách se svým otcem a šestiletým bratrem. Za pár měsíců má psát písemnou část maturitní zkoušky. Ve studiu se jí zrovna nevede, a tak je rozhodnuta se do učení opřít. Dostat se ale k učení se jí nějak nedaří. Má hodně přátel, kteří jsou pro ni důležití, a pak před třemi týdny začala chodit s Jonaselem. Chtěla by se učit, ale pořád na něho musí myslet. A navíc chodí každý den vyzvednout bratra ze školky. Často se stane, že celý večer stráví s Jonaselem a domů se dostane až pozdě. Vlastně by po maturitě ráda studovala psychologii, ale není si jista, zda na to budou její známky stačit. Otec je úředník a pracuje v odboru pro mládež a sociální věci v hanzovním městě Brémy. Má celkem dobré příjmy. Od vypuknutí finanční a hospodářské krize si ale dělá o své úspory velké starosti. Vložil peníze do fondů a na účet s variabilním úročením, ale s denní dostupností v jedné zahraniční bance. Ta se však dostala do platební neschopnosti a on teď neví, zda ze svých uložených peněz vůbec někdy ještě něco uvidí. Také akciové kurzy klesly, a tak si Yvonnin otec dělá starosti i kvůli výnosům. Co mu vadí nejvíc, je to, že člověk neví, jak se bude krize dál vyvíjet a zda z jeho úspor, až dosáhne věku 65 let, vůbec něco zůstane. Yvonnu zase mrzí, že si táta dělá tolik starostí a je stále častěji napjatý.

Zadání:

Přečtení a výměna názorů (6 minut): O čem se v článku píše? Jaký pocit jste při čtení měli? Co si o příběhu myslíte? Jak se na jeho obsah díváte? Co znamená krize pro každou z osob? Máte nějaké vlastní příběhy z vašeho běžného života?

Zaznamenání výsledků (2 minuty): Napište, jaké dopady má finanční krize do života jednotlivých osob příběhu. Uveďte příklady z vašeho vlastního života (např. 3 příklady)!

Prezentace před třídou (2 minuty na každou skupinu): Vyprávějte ostatním, o čem jste četli a jaké důsledky vaše skupina identifikovala. Uveďte vaše připravené příklady.

PŘEDLOHA A4 – PŘÍBĚHY Z KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA

d) Souvislosti mezi finanční krizí a rozvojovými zeměmi. Jedním s důsledků může být například to, že platby poukazované migranty jejich rodinám domů do původní vlasti se budou trvale snižovat, a to bude mít zhoubné sociální následky.

Jusufovi je 17 let a žije s rodiči v Augsburgu. Chodí do 11. třídy a po maturitě by chtěl studovat sociální pedagogiku. Má spoustu přátel a jeho největším koníčkem je skateboarding. S partou se schází téměř každý den, setkávají se u velké U-rampy. On a někteří z jeho kamarádů jsou tak dobří, že už získali několik cen v soutěžích. Vedle školy a skateboardingu musí Jusuf pracovat v supermarketu, protože doma kapesné nedostává. Jusufův otec je zaměstnán ve firmě vyrábějící kovové konstrukce, matka pracuje u zasilatelské služby. Oba přicházejí domů často úplně vyřízení. Vlastně by rodina měla na živobytí dost prostředků, ale teta žije v západoafrické Sierra Leone a Jusufovi rodiče ji finančně podporují, aby mohla vyžít. Jusuf už také jednou své příbuzné v Sierra Leone s rodiči navštívil. Byly to nádherné prázdniny. V současné krizové době má ale Jusufův otec zkrácenou pracovní dobu a tím také nižší měsíční příjem. Příbuzným mohou zasílat ještě méně prostředků. Jusufova teta má velkou rodinu, sedm dětí, a obstarat všechny teď bude o to složitější.

Zadání:

Přečtení a výměna názorů (6 minut): O čem se v článku píše? Jaký pocit jste při čtení měli? Co si o příběhu myslíte? Jak se na jeho obsah díváte? Co znamená krize pro každou z osob? Máte nějaké vlastní příběhy z vašeho běžného života?

Zaznamenání výsledků (2 minuty): Napište, jaké dopady má finanční krize do života jednotlivých osob příběhu. Uvedte příklady z vašeho vlastního života (např. 3 příklady)!

Prezentace před třídou (2 minuty na každou skupinu): Vyprávějte ostatním, o čem jste četli a jaké důsledky vaše skupina identifikovala. Uvedte vaše připravené příklady.

1. Platební styk

Banky zajišťují klientům co možná nejsnadnější realizaci plateb. Pro názorné pochopení významu toho, co nazýváme každodenním platebním stykem, stačí zamyslet se krátce nad tím, co by se stalo, kdyby všechny banky přestaly náhle pracovat. Správa a organizování platebního styku jsou nutným předpokladem fungujícího hospodářství. Kdyby stát vytiskl příliš peněz, mohl by takový stav vést k inflaci.

2. Kapitál pro investory (podniky, státy) a soukromé osoby

a) Úvěry

Poskytne-li banka dlužníkovi (podnik, stát, soukromá osoba) peněžní prostředky, musí za to sama odvést centrální bance určitou zajišťovací platbu. Dlužník splácí úvěr zpět včetně úroků. Dostane-li se do platební neschopnosti, úvěr nemůže být splacen. Proto se banky snaží dosáhnout určitých jistot. Na druhé straně se banky samy vystavují extrémním rizikům a poskytují úvěry, aniž by k pokrytí případných ztrát měly dostatek peněz (vlastní kapitál). Čerpání úvěrů navíc zvyšuje objem peněz v hospodářství; to může vést ke vzniku bubliny a k jejímu pozdějšímu prasknutí.

b) Cenné papíry (akcie, dluhopisy a deriváty)

Akcie je potvrzením podílu na určitém podniku. Prostřednictvím prvotní emise získává podnik peníze, investoři zase později obdrží dividendy. Dluhopisy potvrzují pouze nárok na dividendu, aniž by jimi majitel dluhopisu získával jakýkoli podíl (podnik, stát). Cennými papíry se pak obchoduje na burze a stávají se předmětem spekulací. Deriváty jsou cenné papíry odvozené od jiných cenných papírů a hodnotných komodit (např. surovin), jejichž prostřednictvím se obchodující strana zajišťuje proti kurzovým změnám, nebo také může na kurzové změny (růst, propad) sázet. Vše ještě umocňují spekulace na pákový efekt.

c) Fondy

Fond shromažďuje peníze od jednotlivých investorů a investuje je do podniků, cenných papírů a derivátů. Existuje mnoho typů fondů: otevřené, zavřené, penzijní, investiční, private equity, hedgingové, státní fondy a jiné. Fondy mohou částečně provádět i vysoce riskantní investice (např. hedg fondy) a tím o prostředky vkladatelů přijít. Většinu peněz spravují fondy penzijní, které jsou naopak povinny provádět spíše konzervativní politiku. Význam fondů ve finančním systému v posledních desetiletích stále stoupal a fondy tak vytěsnily banky do pozice kapitálového zdroje pro firmy a poskytovatele příležitosti ke spoření pro soukromé osoby.

3. Možnost spoření

Soukromé osoby mají možnost prostřednictvím finančního systému hromadit úspory. Mohou k tomu využívat bankovních účtů, cenných papírů anebo fondů. Zvýhodnění jsou přitom ti, kdo již určitý peněžní majetek vlastní a mohou ho tímto způsobem rozmnožovat. Velká část finančního bohatství leží v rukou malé části obyvatelstva. Také boj proti inflaci přináší vysoký užitek zejména majetným lidem; pro ty, kdo žijí hlavně ze mzdy, je rozhodujícím faktorem spíš poměr inflace/změny mzdy.

PŘEDLOHA B4 – UDÁLOSTI A PŘÍKLADY K AKTUÁLNÍ KRIZI

1. Události

- A – Ceny nemovitostí v USA řadu let rostou.
- B – Banky poskytují hypoteční úvěry lidem s nízkými nebo vůbec žádnými jistotami.
- C – Nezajištěné úvěry se transformují v cenné papíry a prodávají investorům na celém světě.
- D – Nadhodnocení nemovitostí vede k tomu, že ceny domů začínají stagnovat.
- E – Lidé už dál nejsou schopni splácet své úvěry.
- F – Banky si uvědomují, že cenné papíry jištěné nekvalitními úvěry nemají žádnou hodnotu.
- G – Finanční trhy se zhroutily, nastala krize.

2. Příklady

- 1 – Rodina K. žije nedaleko New Yorku. Pan a paní K. mají dvě děti. Tvrdě pracovali, a tak si v roce 1995 mohli pořídit dům za 100 000 USD. Do roku 2005 hodnota jejich domu vzrostla na 180 000 USD a rodina K. se mohla radovat. Stejně tak ve stejné době stouply hodnoty nemovitostí jejich sousedů.
- 2 – Rodina T. si v roce 2002 přála koupit dům. Pan a paní T. bohužel nemají příliš peněz, i když oba velmi mnoho pracují. Ačkoli totiž příjmy ve finančním sektoru v USA extrémně narůstají, reálná mzda širokého obyvatelstva už celé roky stagnuje. Paní T. pracuje jako úklidová síla v několika podnicích, manžel je zaměstnán v jedné fast foodové restauraci a občas přijme práci ve stěhovací firmě. V televizi zahlédli reklamu, která hlásala, že i lidé s nízkými příjmy mohou dosáhnout na úvěr k pořízení domu. Vyhledali takovou banku a bez dalšího zajištění se jim podařilo dům koupit. Rodina T. je šťastná.
- 3 – Banka A. přišla na trh s moderním finančním produktem. Ze všech špatně nebo vůbec nezajištěných hypotečních úvěrů majitelů domů vytvořila balíčky. Balíčky se formou cenného papíru nabízejí na mezinárodním trhu a kupující jejich zakoupením získávají nárok na splátky úvěrů. Ratingové agentury poskytly balíčkům až příliš příznivé hodnocení, a tak se prodávají velmi dobře, především také německým bankám. Německé banky zase často drží tzv. účelové společnosti v daňových rájích, kam cenné papíry převedly. Současně se balíčky zajišťují pomocí moderního produktu k zajištění výpadku ve splácení úvěru (Credit Default Swaps). Dokud ceny domů rostou, roste i cena balíčků.

PŘEDLOHA B4 – UDÁLOSTI A PŘÍKLADY K AKTUÁLNÍ KRIZI

- 4 – Ceny nemovitostí stoupají v USA už celou řadu let. Počátkem tisíciletí rostla jejich hodnota o pět procent ročně, o několik let později dokonce i výrazně přes deset procent. Staví se stále víc domů. Mnoho nemovitostí je v důsledku enormního nárůstu cen v posledních letech nadhodnoceno. V roce 2007 však hodnota domů už nemá tak silný růst a krátce nato ceny nemovitostí zaznamenaly dokonce pokles.
- 5 – Rodina S. vlastní malý domek na Floridě. Žije tam už dvacet pět let. Dům si postavili sami. Potom si rodina přála pořídit nový vůz. Protože neměli dostatek úspor, vzali si na auto hypoteční úvěr a zastavili dům. Museli sice platit úroky, ale ty byly zpočátku velmi nízké a teprve později se měly zvyšovat. Protože hodnota jejich domu stále narůstala, vycházeli z toho, že budou schopni úroky dál platit. Pak se ale stalo, že se růst hodnoty nemovitostí zastavil, zatímco úroky stoupaly. Rodina S. nebyla schopna situaci dlouhodobě držet, neměla ani rezervy, ani dostatečné příjmy. Vlastníkem nemovitosti se stala banka a rodina S. byla nucena svůj dům opustit. Dnes žijí na sídlišti karavanů.
- 6 – Banka D. si všimla, že celá řada majitelů nemovitostí v USA už není schopna své hypotéky splácet. Nechala proto domy nuceně vystěhovat a to dokonce v případech, kdy k hypotečním úvěrům neměla dostatečné podklady. Lidé se museli odstěhovat, někteří žijí ve stanech, jiným se podařilo nalézt ubytování u přátel nebo u příbuzných. Na trhu se tak náhle objevilo množství prázdných domů, což vedlo k dalšímu poklesu cen realit. Balíčky cenných papírů postavených na hypotečních úvěrech tím naprosto ztratily hodnotu.
- 7 – Ukázalo se, že převážná část nekvalitních úvěrů je bezcenná. Bylo jasné, že všichni, kdo do balíčků investovali (zejména banky a další podniky, ale také soukromí investoři), vlastní daleko menší majetek, než se domnívali. Také zajištění proti úvěrovému selhání (Credit Default Swaps) se ukázalo jako bezcenné a mimo jiné přivedlo k pádu i největší pojišťovací skupinu na světě, americkou AIG. Propad kurzů na burzách způsobil insolvenci několika bank (Lehman Brothers), pojišťovacích společností a fondů, nebo jejich úplný odchod z trhu (Bear Stearns, AIG, Hypo Real Estate, zemské banky a řada dalších), pokud je státy nezachránily. Co následovalo, byl celosvětově největší hospodářský kolaps od roku 1929.

PŘEDLOHA B5 – PĚT ZNAKŮ FINANČNÍ KRIZE

1. Finanční krize jsou výrazné distorze finančního systému, vznikající z důvodu nesprávného řízení, zadluženosti anebo spekulací.

Finanční krize vždy souvisí s přehnanými spekulacemi v určitém sektoru. V důsledku spekulací dochází ke stádnímu chování a vzniku cenových bublin. Častým předmětem spekulací se stávají nemovitosti (např. USA, Španělsko, Irsko až do finanční krize). Ceny začnou v určitém okamžiku stagnovat a v důsledku stádního chování investorů bublina praskne.

2. Finanční krize jsou pravidelným jevem tržně hospodářských systémů.

Finanční krize nejsou žádnou výjimkou, nastávají pravidelně. Od liberalizace světové ekonomiky však jejich počet mnohonásobně vzrostl. Rozlišujeme finanční krize regionálního rozsahu (Asie 1997/98), krize státní (Argentina 1998 a následující roky, Rusko 1998) a celosvětové (finanční krize od r. 2007). Finanční krize bankovního sektoru souvisí často s krizí měnovou.

3. Finanční krize mají dopady na reálný sektor (reálné hospodářství)

Finanční krize mohou mít dopad na reálné hospodářství, v takovém případě přerůstají v krizi hospodářskou. Kolaps hospodářství nastává v okamžiku, když finanční sektor přestane fungovat. Za argentinské bankovní krize (1998-2002) zůstaly banky i na několik dní zavřené. Došlo k omezení výroby a tím i k omezení zásobování obyvatelstva.

4. Finanční krize destabilizují společnost a mohou vést k sociálnímu napětí

Světová hospodářská krize roku 1929 vedla k závažným sociálním deformacím. Ve dvacátých letech zůstalo v USA bez práce 1,5 milionu lidí. Počátkem roku 1933 jich bylo 13 milionů. Také v Německu vzrostla nezaměstnanost z 1,4 milionu v září 1929 na 6,1 milionu v únoru 1932. Politickým důsledkem byly sociální nepokoje a celosvětové zesílení fašistických hnutí. I dnes lze na příkladu Irska nebo Španělska sledovat, k jak silnému sociálnímu napětí dochází v důsledku krize.

5. Dopady finanční krize lze omezit cestou státní regulace

Existuje celá řada možností, jak účinky krizí omezit. Zabránit nejhoršímu je v zásadě možné cestou promyšlené regulace (např. Kanada v krizi dobře obstála zásluhou přísné regulace svých bank). Také veřejné instituce by v krizových situacích měly zasáhnout a snažit se bránit vzniku dalších krizových situací. Jinými slovy, politika je schopna činit opatření ke zvládnutí finanční krize.

PŘEDLOHA C3 – TEXTY K ALTERNATIVÁM

1. Text

Zdroj: Sdělení Evropské komise „Regulace finančních služeb pro udržitelný růst“ (z 2. června 2010)

(...) Nutným předpokladem dobře fungujících trhů a vzájemné důvěry účastníků trhu je transparentnost. Její nedostatek v některých transakcích, produktech a na straně některých účastníků trhu byl jedním z faktorů vedoucích k poslední krizi. Proto se posílení transparentnosti řadí k nejvyšším cílům finanční reformy EU. (...)

Poskytování řádných a spolehlivých informací orgánům dohledu, investorům a široké veřejnosti o způsobu práce finančních trhů a vazbách mezi jednotlivými aktéry, to vše jsou významné prostředky k podpoře stabilního a solidního finančního systému, který bude mít menší sklon ke krátkozrakému, přehnaně rizikovému a procyklickému chování.

V létě předloží Evropská komise legislativní návrhy na zlepšení fungování trhů s deriváty. Jedná se o podstatný předpoklad pro vyšší transparentnost důležitého, ale doposud silně neprůhledného trhu. Návrhy mají posílit infrastrukturu finančního trhu EU, vést ke standardizaci derivátových smluv a k vybudování centrálních zúčtovacích míst pro derivátové smlouvy. Cílem je dosáhnout podstatného snížení rizika. Všechny evropské dohledové instituce mají dále získat přístup k informacím v transakčních záznamech o všech typech operací.

Komise vedle toho hodlá navrhnout zlepšení Směrnice o trzích finančních instrumentů (MiFID). Smyslem zlepšení bude posílit transparentnost předburzovních i poburzovních obchodních transakcí a přivést na organizované trhy víc derivátových produktů. To si vyžádá vypracovat rozsáhlý rámec krizového managementu pro případ, že by ostatní ochranná opatření selhala. (...)

Ke zvýšení stability a odolnosti vůči krizím je třeba zajistit globální přístup a doplnit ho celou řadou dalších opatření. Vyšší odolnost vůči krizím začíná vyšším standardem vlastního kapitálu a musí být doprovázena efektivnějšími pravidly transparentnosti, jejich prosazením a zesíleným dohledem nad jejich dodržováním.

Akční plán krizového řízení zveřejní Evropská komise v říjnu. Následovat budou legislativní návrhy na kompletní soubor nástrojů k prevenci selhání bank a k jejich záchraně. Tím má být zajištěna schopnost úřadů zachránit insolventní finanční instituce a na nejnižší možnou míru minimalizovat dopady konkurzních řízení na finanční systém, omezit škody pro ekonomiku a také nasazování veřejných prostředků. (...)

2. Text

WEED: „Daň z finančních transakcí, decentralizace a přerozdělení (prosinec 2010)

Každá obchodní transakce s akciemi, devizami a jinými finančními produkty by měla být zatížena nízkou daní v přibližné výši 0,1 % (daň z finančních transakcí, FTT). Operace na finančních trzích dnes probíhají pomocí počítačových programů a trvají řádově několik nanosekund. Krach na newyorské burze 6. května 2010 ukázal, že náchylnost ke krizím a extrémním událostem se tím zvyšuje. Daň z finančních transakcí se bude vztahovat na každou transakci a zatíží tak krátkodobé superprofity dosahované ve vysokofrekvenčním obchodu, případně bude bránit jejich realizaci. Jestliže koupím a prodám jednu akcii čtyřikrát za den, ponesu vysoké náklady. Při zakoupení a prodeji akcie jednou za pět let nepředstavuje FTT téměř žádný nákladový faktor. Efektem by mělo být zpomalení předmětných obchodů.

Celý bankovní systém by měl být decentralizován a převeden pod veřejnou správu; to znamená odklon od velkých soukromých bank a přechod k menším družstevním a spořitelním formám. Jak družstevní záložny, tak spořitelny prováděly se vklady svých klientů spekulativní obchody jen v omezeném rozsahu a zůstaly krizí téměř nedotčeny. Slouží veřejnému prospěchu, nikoli k maximalizaci výnosů. Zemské banky by na kapitálových trzích neměly dál působit jako banky soukromé, ale zajišťovat dobré poskytování úvěrů ve veřejném zájmu.

Je nutno vytvořit více pravidel na evropské a mezinárodní úrovni. Státy doposud sváděly konkurenční boj o kapitál zaváděním co možná nejvíce finančních kontrol. Orgány dohledu musí získat více finančních prostředků a být internacionalizovány. Zavedený dohled EU v roce 2011 musí být rozhodnější a řídit se vzorem sociální a ekologické Evropy. Dále je třeba zrušit daňové ráje a zabránit provozování daňové soutěže. Mezi daňovými sazbami v zemích EU existují značné rozdíly. K tomu se sazby za posledních let postupně snižovaly. To vede jen k daňovému dumpingu v rámci EU.

Je třeba zavést progresivní daň z příjmů (čím vyšší příjmy, tím vyšší zdanění). Stejně jak tomu bylo v minulosti, by velké majetky měly být zatíženy daní z bohatství. Jen tak lze v Německu čelit rostoucí nerovnosti a stagnujícím reálným mzdám. Navíc, všechny společensky klíčové systémy by měly zůstat anebo stát se veřejnými. To se týká především nemocničních zařízení, vysokoškolských institucí, mateřských škol, silničních a železničních komunikací, internetu, energií, vody, kanalizací a odpadového hospodářství. Jen tak lze zabránit dalšímu rozpínání finančních trhů a jejich získávání kontroly nad dalšími oblastmi života.

Pracovníci, různá sociální hnutí a spotřebitelé by se na regulaci finančního sektoru a kontrole finančních podniků měli podílet podstatně vyšší měrou. Zejména v Evropské unii se dnes finanční strana snaží využívat k prosazování svých zájmů lobbingu. Nicméně právě důvěra v kompetence finančního sektoru vedla ke krizi.

3. Text

Zdroj: Lucas Zeise „Zkrotte toho netvora!“ (FTD.de, 7. září 2010)

(...) Regulace [musí] sledovat pět důležitých cílů: přísnou kapitálovou přiměřenost bankovních činností, přísné vymezení přípustnosti finančních produktů, plánovité omezování finančního sektoru, výkon vládní kontroly nad centrálními bankami a kontrolu pohybu kapitálů.

Předpisy kapitálové přiměřenosti jsou k omezení poskytování úvěrů bankami (a stínovými bankami) v podstatě vhodným prostředkem. Důležité přitom je, že tato povinnost musí být snadno realizovatelná, její plnění snadno doložitelné a že počet výjimek musí být minimální. Platná mezinárodní regulace známá pod názvem Basel II tuto výhodu nemá. Předpisy Basel II předstírají schopnost měřit, jakému riziku se banka vystavuje, a snaží se pokrýt vysoké riziko velkým kapitálem a nízké riziko trochou vlastního kapitálu. Hodnocení rizika, které by měl provádět odpovědný pracovník banky, se tak přesouvá na vykonavatele dohledu; tento způsob je předurčen k neúspěchu a jako neúspěšný se už ostatně také ukázal. Povinnost kapitálové přiměřenosti se musí vztahovat na veškeré bankovní obchody (mimorozvahové konstrukce se nepřipouštějí) i na všechny bankám podobné instituce (fondy, hedgingové fondy apod.). Se svým záměrem předepsat bankám vyšší míru vlastního kapitálu, než tomu bylo dodnes, je mezinárodní bankovní dohled na správné cestě.

Kreativita bank se v posledních letech značně rozšířila a nic by se nestalo, pokud by většina jejich inovací zase zmizela. Často zaznívá požadavek na vytvoření registrační centrály na způsob německé TÜV pro finanční produkty a zdá se, že je to rozumná myšlenka. Tato instituce by se měla řídit dvěma zásadami. Za prvé, všechny finanční produkty jsou zakázány, dokud nezískají osvědčení TÜV. Za druhé, povoleny budou jen produkty vykazující národohospodářskou prospěšnost.

Centrální instituce, jež by mohla kontrolovat zásobení finančního sektoru penězi, tedy centrální banka, musí znovu podléhat vládní a tím také parlamentní kontrole. Jen tak přestane být nástrojem obchodních bank. Centrální banka coby vládní instituce je současně i bankovním dohledem. Její úkoly budou formulovány parlamentem a vedle původního cíle, který si zachová, tedy bránit inflaci, by se jejími dalšími cíli staly stabilita finančního sektoru a nízká nezaměstnanost. Centrální banka bude oprávněna a možná dokonce vybízena, aby k řízení poskytování úvěrů využívala i další prostředky, než jen změny základních úrokových sazeb. Příkladem mohou být změny povinných minimálních rezerv a kapitálové přiměřenosti.

Všechna uvedená regulační opatření ale nebudou nakonec realizovatelná bez kapitálových kontrol. V podstatě nezáleží na tom, na které hranici bude kontrola prováděna, zda na německé, nebo na hranici evropské měnové unie, či na hranici EU. Rozhodující je schopnost vlády a jejího dohledového orgánu, tedy centrální banky, kontrolovat peněžní pohyb mezi státem a zahraničím. Bez těchto kontrol se účinek jakýchkoli regulačních opatření rozplyne do ztracena. (...)

4. Text

Zdroj: Nouriel Roubini: „Banky se musí samy rozbít“ (Handelsblatt, 10. května 2010)

(...) Cesta k ozdravení je dlouhá. Také systém odměn obchodníků a bankovních pracovníků musí být nastaven tak, aby se jejich zájmy kryly se zájmy akcionářů. Neznamená to bezpodmínečně horší odměny, jakkoli by se to z jiných důvodů mohlo jevit žádoucí. Znamená to čistě a jenom, že pracovníci finančních institucí musí být prostřednictvím svých odměn motivováni, aby hleděli na dlouhodobé zájmy podniků.

Také sekuritizace³ vyžaduje nová pravidla. Jednoduchá řešení jako podíl bank na krytí rizika nestačí. Je třeba zajistit vyšší transparentnost, jednotnost a přísnou regulaci sekuritizačního procesu. Především ale musí být úvěry před vlastní sekuritizací velmi pečlivě přezkoumány. ... Stejně drastickou reformu je nutno provést v oblasti derivátů, jež měly při poslední krizi fatální účinek. Takzvané volně obchodovatelné deriváty, které nejsou zdaleka tak neškodné, jak znějí, se musí stát transparentnějšími, jejich transakce musí být realizovány v clearingových centrech a na burzách a registrovány v databázích. Jejich nasazení musí být omezeno na přiměřenou míru a jejich regulaci musí být pověřen jeden jediný úřad.

Také ratingovým agenturám je třeba přitáhnout opratě a přinutit je ke změně obchodního modelu. Skutečnost, že odměnu ratingovým agenturám platily podniky, jejichž bonitu měly agentury hodnotit, vedla k silnému střetu zájmů. Místo toho by je měli platit investoři za hodnocení svých investic. K zabránění dalším konfliktům by ratingovým agenturám měla být odňata možnost prodávat „poradenské služby“ podnikům, jejichž cenné papíry hodnotí. A nakonec by ratingové odvětví mělo být více otevřeno hospodářské soutěži; za dnešní situace v sobě sdružuje hrstka firem příliš velkou moc. A nutné jsou další a ještě radikálnější reformy. (...)

V zájmu další stabilizace systému je třeba vydat zákaz investičním bankám k výkonu jakýchkoli rizikových obchodů na vlastní účet. Další věc, která by jim měla být zapovězena, je jednat jako hedgingové fondy a podílové kapitálové společnosti. Další kategorií, na niž by se měl zákaz vztahovat, jsou pojišťovací a podílové kapitálové společnosti. Žádnému z těchto podniků nesmí být povoleno zabývat se činnostmi mimo jeho hlavní předmět podnikání. ... Finanční systém, jak ho zde popisujeme, je čistě rozparcelovaný, sterilní – a nudný. Avšak přesně to je cíl. (...)

3 Pozn. překladatele: Tvorba obchodovatelných cenných papírů z pohledávek bank (hypotéky, leasing, půjčky).

5. Text

Zdroj: Nouriel Roubini: „Banky se musí samy rozbít“ (Handelsblatt, 10. května 2010)

(...) Úpadek banky Lehman Brothers a infarkt globálního finančního systému, jaký po něm následoval, ukázaly, že řada finančních institucí dosáhla takové velikosti, takové závislosti na cizím kapitálu a vzájemné provázanosti, že jejich kolaps dokáže otrávit celým systémem. Mezi bankami, které jsou „příliš velké, než aby padly“ („Too big to fail“) a jsou na stejné lodi, se vyskytují velké investiční banky jako Morgan Stanley a Goldman Sachs, gigantické pojišťovací společnosti jako AIG, podniky se zvláštním právním postavením jako Fannie Mae nebo Freddie Mac a hedgeové fondy jako Long-Term Capital Management.

Krise sice málokterou z těchto společností minula bez šrámů, díky vlně konsolidačních opatření po propuknutí paniky se ale mezitím staly ještě většími, než byly. Žijeme v jedné z nejhorších situací, kde zachráněné obří koncerny mohou i v příštích krizových situacích očekávat státní pomoc. Orgány dohledu se na ně doposud nepodívaly pod lupou a chybí zde systém, který by takové podniky v případě potřeby prostě ponechal v insolvenzi. (...)

Vláda musí mít oprávnění provést řádnou likvidaci takových společností... Nejsou totiž jen příliš velké, aby padly, ale také příliš velké, aby existovaly. Jsou příliš komplexní, aby se daly řádně řídit. V podstatě by neměly vůbec existovat, nebo by měly být přinuceny k tomu, aby samy sebe rozbily na menší kusy. Dosáhnout by se toho dalo např. stanovením vyšších „ukazatelů kapitálové přiměřenosti“. Jinak řečeno, finanční koncerny by byly nuceny držet tolik kapitálu, kolik ho vyžadují rizika veškerých jejich dílčích obchodních oblastí. Tím by se snížil podíl cizího kapitálu a současně také zisk. V ideálním případě se ukáže, že větší nemusí být za všech okolností také lepší, což by mohlo vést podniky k tomu, aby se samy rozdělily do menších částí.

Podíly vlastního kapitálu, stanovené např. v dohodě Basel II, by pro tento účel musely nicméně doznat podstatného navýšení. O kolik přesně, těžko říci. Například Švýcarsko k vyřešení problému „Too big to fail“ zdvojnásobilo krátkodobě pro své dvě největší finanční instituce, UBS a Credit Suisse, baselskou kvótu z osmi na šestnáct procent. Oběma se zatím daří podíl zvyšovat bez nutnosti zbavovat se některých svých částí. Z toho lze usuzovat, že vlastní kapitál je třeba ještě silněji zvýšit, možná na 20 nebo i víc procent. (...)

Ani sebekompetentnější předseda správní rady společnosti (CEO) s vizionářskými schopnostmi nedokáže uřídit finanční podnik poskytující tisíce nejrůznějších finančních služeb. Komplexnost těchto podniků (a to se vůbec nezmiňujeme o jejich exotických finančních instrumentech) znemožňuje, aby si CEO a už vůbec ne akcionáři nebo správní rady udrželi přehled o jednotlivých oblastech a obchodních sekcích společnosti. (...)

Jiní argumentují, že pouze obří finanční koncerny jsou schopny poskytovat z jedné ruky celou paletu služeb, jaké moderní ekonomický podnik pro svůj provoz potřebuje. I to je k smíchu. Žádný podnik neudrzuje vztahy pouze k jednomu poskytovateli finančních služeb. Podniky emitující dluhopisy na mezinárodním trhu tím zpravidla pověřují tučet i více různých bank v několika zemích. Ke splnění potřeb i největšího a nejkomplexnějšího ekonomického subjektu se jako jednoznačně vhodnější ukazuje globální systém menších, zato silněji specializovaných finančních institucí. (...)

Existuje ještě jeden důvod, proč uvažovat o rozbití finančních koncernů. Mnoho z nich by totiž už delší dobu neexistovalo, pokud by je vláda tak velkoryse nepodporovala. ... Dokonce i „zdravé“ podniky jako Goldman Sachs představují svou vlastní existencí hrozbu. ... Americká bankovní společnost sice rozpoznala příchod hypoteční krize dříve než ostatní, za své přežití ale může sotva děkovat odborné úrovni svých obchodníků. Krachu se nakonec vyhnula jen díky opakované pomoci ze strany americké vlády. (...)

Na pokraji kolapsu?

Finanční krize: příčiny, důsledky a možnosti jednání

Vydal:	Glopolis, Praha 2012 Vydání první
Redakce:	Kay Nadolny (Soziale Bildung e.V.), Markus Henn (WEED e.V.)
Grafický design:	Creative heroes (www.creativeheroes.cz)
Adresa vydavatele:	Glopolis Soukenická 23 110 00 Praha 1 Tel./fax: +420 272 661 132 www.glopolis.org
Copyright (c)	Glopolis 2012

Tento dokument je licencován dle licence Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivateWorks 2.5. Obsah této publikace může být reprodukován nevládními organizacemi pro nekomerční účely (laskavě zašlete kopie na adresu vydavatele).

Všechny další formy reprodukování a šíření s komerčním záměrem vyžadují souhlas držitele práv.

Převzato z německého originálu "Am Rande des Zusammenbruchs? Finanzkrise - Ursachen, Folgen und Handlungsmöglichkeiten", který vydaly v roce 2011 organizace WEED - Weltwirtschaft, Ökologie und Entwicklung e.V. ve spolupráci se Soziale Bildung e.V. Originál je dostupný on-line na <http://www.weed-online.org/publikationen/broschueren/4560614.html>

Glopolis je nezávislé analytické centrum (think-tank) se zaměřením na globální výzvy a příslušné odpovědi České republiky a EU. Ve spolupráci s těmi, kteří utvářejí politiku, byznys a veřejné mínění, je naším dlouhodobým cílem zlepšit politickou kulturu a přispět k přechodu na chytrou ekonomiku, k energetické a potravinové zodpovědnosti. Pro více informací navštivte naše webové stránky www.glopolis.org.

Publikace vyšla s finanční podporou České rozvojové agentury a Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR a s podporou Evropské unie. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany. Více na www.mzv.cz a na www.europa.eu.

Tato publikace vznikla v rámci společného evropského projektu šesti neziskových organizací - Association Internationale de Techniciens, Experts et Chercheurs (AITEC), Centre for Research on Multinational Corporations (SOMO), analytické centrum Glopolis, New economics foundation (nef), Védegylet, World Economy, Ecology & Development (WEED) - nazvaného „Za celosvětový finanční systém ve službách udržitelného rozvoje“ (Towards a Global Finance System at the Service of Sustainable Development).

ISBN 978-80-87753-10-1

) (glopolis